

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Eliška Zelnerová

**Právo na vzdělání v Evropské úmluvě o
lidských právech a základních svobodách a
Česká republika**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Monika Bayerová, Ph.D.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29.6.2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 108 183 znaků včetně mezer.

Eliška Zelnerová

V Praze dne 29.6.2019

Poděkování

Děkuji vedoucí této práce JUDr. Monice Bayerové, Ph.D. za cenné rady a připomínky při zpracování mé diplomové práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod	6
2.1. Historie Úmluvy	6
2.2. Úmluva obecně	8
2.3. Česká republika a přistoupení k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod	10
3. Právo na vzdělání v mezinárodních dokumentech	11
3.1. Právo na vzdělání v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod	12
3.2. Právo na vzdělání v Listině základních práv EU	14
3.3. Právo na vzdělání v Úmluvě o právech dítěte	15
4. Právo na vzdělání v České republice	17
4.1. Právo na vzdělání v Listině základních práv a svobod	17
4.2. Porovnání Listiny s Úmluvou a Listinou EU	20
4.3. Školský zákon	21
5. Evropský soud pro lidská práva	24
5.1. Evropský soud obecně a stížnost k ESLP	24
5.2. Řízení před ESLP	27
6. Věc D.H a ostatní proti České republice	29
6.1. Vnitrostátní úroveň	29
6.2. Stížnost před ESLP	30
6.3. Nesouhlasná stanoviska	34
6.4. Stručná historie Romů na českém území	36
6.4. Implementace rozhodnutí	37
7. Případy, které následovaly po rozhodnutí D.H. a ostatní	42
7.1. Sampanis a ostatní proti Řecku	42
7.2. Sampani a ostatní proti Řecku	43
7.3. Oršuš proti Chorvatsku	44
7.4. Horváth a Kiss proti Maďarsku	45
7.5. Shrnutí	46
8. Závěr	48
SEZNAM ZKRATEK:	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	51
Abstrakt	56
Abstract	57

1. Úvod

Právo na vzdělání je jedním ze základních lidských práv. Pokud je toto právo poskytnuto státem na náležité úrovni, dává jedinci možnost plně rozvinout svou osobnost, vstřebat nové informace a poznatky a plně využít svůj potenciál. Ochrana tohoto práva není poskytována pouze na vnitrostátní úrovni, ale také je zaručena řadou mezinárodních dokumentů. Jedním z těchto dokumentů je i Evropská Úmluva o ochraně lidských práv. Signatářem této úmluvy je i Česká republika.

Cílem mé práce je prozkoumání ochrany práva na vzdělání na vnitrostátní i mezinárodní úrovni, především jeho zakotvení v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv, ale také jeho pojetí v tuzemských právních dokumentech. Krátce se také pokusím rozebrat fungování kontrolního mechanismu a jeho účinnosti.

Vzhledem k tomu, že zatím jediným rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva, které se týká práva na vzdělání, je rozsudek D.H. a ostatní proti České republice, budu tomuto případu ve své práci věnovat zvláštní pozornost. Právě v tomto pilotním rozsudku, který byl následován řadou podobných rozhodnutí, Velkým senát shledal, že Česká republika nebyla schopna zajistit určité skupině obyvatel rovný přístup ke vzdělání. Tím porušila Úmluvu o ochraně lidských práv, protože nesplnila povinnosti z ní vyplývající.

Cílem této práce je nalézt odpověď, do jaké míry mělo toto rozhodnutí vliv na změnu situace v České republice, jak se podařilo rozhodnutí implementovat, a jakým způsobem ovlivnilo vnitrostátní legislativu týkající se vzdělávacího systému.

Dále se pokusím nastínit, jak ovlivnilo rozhodnutí přístup k právu na vzdělání v některých členských státech Rady Evropy a jak byla tímto rozsudkem ovlivněna judikatura soudního dvora v Evropské unii.

V práci se pokusím o srovnání vzdělávacího systému ČR s jinými členskými státy Rady Evropy, které čelí obdobným problémům.

2. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod

2.1. Historie Úmluvy

Ochrana lidských práv je dnes neodmyslitelnou součástí demokratických režimů, státy jim běžně poskytují ochranu na ústavní úrovni. Je nutno poznamenat, že současná situace je výsledkem významného rozvoje posledních desítek let. Lidská práva jsou odvozena od základních potřeb člověka. Lidé již od nepaměti hledali způsoby, jak chránit svůj život, majetek atd. Nicméně první signifikantní lidskoprávní dokumenty, jejichž součástí byly katalogy se systematicky formulovanými lidskými právy, vznikají až na přelomu 18. století. V té době se jednalo o dokumenty vnitrostátního charakteru. V revoluční Francii vzniká Deklarace práv člověka a občana. Na americkém kontinentě je to například Deklarace práv států Virginie. Oba tyto dokumenty uznávají základní lidská práva. Na přelomu devatenáctého století vznikají různé dokumenty, které se snaží například bojovat s otroctvím či ochraňovat zájmy menšin.¹

Největší vliv v ochraně lidských práv je přičítán druhé světové válce. Do té doby by myšlenka mezinárodního katalogu obsahujícího ucelený výčet lidských práv byla jen těžko představitelným konstruktem, který by významným způsobem zasahoval do suverenity států. Tento světový konflikt, který zanechal škody nedožrýmých následků, vzbudil touhu po změně. Po válce byla ochrana lidských práv na vnitrostátní úrovni vnímána jako velice slabá a neúčinná vzhledem k tomu, že samy státy práva svých občanů často porušovaly. Po roce 1945 nastala ideální situace pro rozvoj ochrany lidských práv na mezinárodní úrovni. Státy zasažené druhou světovou válkou prahly po míru. Nestály o další konflikt, cena by byla příliš vysoká. Političtí představitelé si uvědomovali, že vybudovat prosperující stabilní stát, který poskytuje ochranu lidským právům na náležité úrovni, nebude jednoduché. Věřili, že vzájemná spolupráce by jim měla pomoci tento záměr uskutečnit. Ochrana lidských práv se v roce 1945 stává jedním ze tří pilířů Organizace spojených národů společně s rozvojem a bezpečností. V roce 1948 vznikají první ucelené katalogy lidských práv na mezinárodní úrovni. Prvním se stává Americká deklarace lidských práv, která je následována Všeobecnou deklarací lidských práv, lidskoprávním dokumentem OSN. Všeobecná deklarace lidských

¹ Michal Bobek, Evropská úmluva o lidských právech, Velké komentáře (Praha, C.H.Beck, 2012), 4.

práv sice není považován za formálně právně závazný dokument, ale inspirovala se jím velká řada mezinárodních lidskoprávních smluv. Prvním z dokumentů, které na ní navázaly a rozvinuly práva zde zakotvená, se stává Evropská úmluva o lidských právech.²

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je nejdůležitějším lidskoprávním dokumentem sjednaným v rámci Rady Evropy. Rada Evropy je mezinárodní organizace sdružující státy na evropském kontinentu, které usilují o ochranu lidských práv a svobod, usnadnění sociálního, hospodářského a kulturního rozvoje a zachování demokratických zásad států. Snaží se o řešení společných problémů pomocí vzájemné spolupráce.³ Za otce myšlenky vytvoření organizace, která by sdružovala státy svobodné Evropy a činila je tak silnější, bývá považován Winston Churchill. Byl to právě předseda vlády spojeného království Velké Británie a Severního Irska, kdo se veřejně zasazoval o vytvoření Spojených evropských národů. Sám ve svých projevech i přímo zmiňoval Radu Evropy. Jeho vizí bylo spojení Německa a Francie. Tyto státy měly zapomenout na předešlé rozepře a vést společně Evropu k míru a prosperitě. Věřil, že zapojení Německa je klíčové, nesměla se opakovat krizová situace, která nastala po první světové válce.⁴ Jeho hlas byl vyslyšen a Rada Evropy byla založena v Londýně dne 5.5.1949 podepsáním takzvané Londýnské smlouvy také známé pod názvem Statut Rady Evropy. Byla vybudována na demokratických hodnotách společných všem členským státům. Jejím hlavním cílem bylo zaručení ochrany států na mezinárodní úrovni.

U zrodu Rady Evropy stálo deset zakládajících států. Byly jimi Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Spojené království a Švédsko.⁵ Sídlem se stal francouzský Štrasburk. Ten byl ideálním místem díky své strategické poloze, historicky byl součástí Německa i Francie. Jejimi činnými orgány se nejprve staly Výbor ministrů a Poradní shromáždění. Výbor ministrů má klíčovou roli v rozhodování o zájmech organizace. Zasedají v něm ministři zahraničních věcí jednotlivých členských států či jejich zástupci. Poradní shromáždění později známé jako Parlamentní shromáždění sdružovalo zástupce parlamentů členských států.⁶ Ještě v roce 1949, tedy v tom samém roce, kdy byla

² Bobek, Velké komentáře, 4-6.

³ Míse a cíle Rady Evropy, <http://www.radaevropy.cz/cile-rady-evropy.html>

⁴ Winston Churchill, Spojené státy evropské, <https://www.euroskop.cz/8613/10951/clanek/spojene-staty-evropske/>

⁵ Eva Hubálková Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika, (Praha, Linde,2003),9.

⁶ Rada Evropy, <http://www.radaevropy.cz>

Rada založena, byl Výboru ministrů předložen prvotní návrh textu Úmluvy. Tento text se poté dostal do rukou právních expertů, kteří jej přepracovali a doplnili, vytvořili první znění samotné Úmluvy. K podepsání Úmluvy došlo v Římě dne 4.11.1950, v platnost vstoupila o necelé tři roky později. Úmluva sama o sobě, bez doplňujících protokolů, byla označována za nedostatečnou, neposkytující ochranu práv na náležité úrovni, se slabým kontrolním mechanismem. Vzhledem k tomu, že pro válkou postižené státy představovala alespoň částečný úspěch, byla nakonec přijata.

2.2. Úmluva obecně

Do dnešního dne čtyřicet sedm signatářských států svým podpisem stvrdilo přijetí závazků vyplývajících z Úmluvy.⁷ Cílem Úmluvy je chránit základní lidská práva a svobody. Nepřináší pouze mezinárodní katalog lidských práv, ale zřízením Evropského soudu pro lidská práva zavádí i kontrolní mechanismus, který má zabezpečit jejich dodržování. Sama o sobě nemá nahrazovat vnitrostátní prostředky ochrany. Státy mohou ve svých vnitrostátních lidskoprávních dokumentech poskytnout rozsáhlejší ochranu lidských práv. Vnitrostátní úprava rozsahu lidských práv je ponechána na intencích státu. Každý stát nese odpovědnost za dodržování lidských práv a má také možnost situaci napravit primárně sám. Úmluva má tedy subsidiární charakter a poskytuje jakési minimum ochrany lidských práv, tato práva jsou uznávána všemi smluvními stranami Rady Evropy.⁸ Samotná úmluva obsahuje tři hlavy. Text začíná preambulí, která odkazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv. V hlavě první nalezneme osmnáct článků týkajících se základních lidských práv a svobod, kterým je poskytována ochrana. Obsahuje povinnost respektovat lidská práva, právo na život, zákaz nelidského zacházení a trestání, zákaz otroctví a nucených prací, právo na svobodu a osobní bezpečnost, právo na spravedlivý proces, uložení trestu jen na základě zákona, právo na soukromý a rodinný život, právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, právo na svobodu projevu, svobodu shromažďování a sdružování, právo uzavřít manželství, právo na účinný právní prostředek nápravy a zákaz diskriminace.⁹ Články 13 a 14, tedy právo na účinný právní prostředek nápravy a zákaz diskriminace mohou být použity pouze v souvislosti s jiným právem vyplývajícím z katalogu lidských práv poskytnutého Úmluvou a

⁷ Hubálková, Evropská úmluva, 11.

⁸ Hubálková, Evropská úmluva, 8-9.

⁹ Evropská úmluva o ochraně lidských práv, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

jejími protokoly. ¹⁰ Druhá hlava se zabývá organizací a pravomocemi Evropského soudu pro lidská práva. ¹¹ Poslední část Úmluvy upravuje závěrečná ustanovení. Úmluva se snaží nebýt zkosnatěným instrumentem ochrany lidských práv, reaguje na vývoj lidských práv dodatkovými a revizními protokoly. Do dnešního dne bylo přijato celkem šestnáct dodatkových protokolů.

První protokol zavedl ochranu majetkových práv, právo na vzdělání a svobodné volby. Čtvrtým protokolem byla Úmluva obohacena o zákaz uvěznění pro dluh, právo na volný pohyb a místo pohybu, zákaz vyhoštění občanů a zákaz hromadného vyhoštění cizinců. Šestý protokol přinesl zrušení trestu smrti s výjimkou válečného stavu. Sedmý protokol rozšířil katalog práv o procesní záruky v případě vyhoštění cizinců, právo na odvolání v trestních věcech, právo na odškodnění v případě justičního omylu, právo nebýt souzen nebo potrestán dvakrát, právo na rovnost mezi manželi. Úmluva se snaží o poskytnutí účinné ochrany, obsahuje práva, která jsou svou individuální a lépe vynutitelná. Práva a svobody zakotvené v Úmluvě se dají roztrždit do tří skupin, na práva absolutní, práva s vymezenou možností omezení vnitrostátním zákonem a práva omezená vlastní povahou a rozsahem aplikace. Práva absolutní jsou taková, která musí být chráněna vždy, neexistuje žádná výjimka při jejich použití. Absolutním právem je například právo na život, zákaz nelidského zacházení a trestání či zákaz otroctví a nucených prací. Do druhé skupiny, tedy práv s vymezenou možností omezení vnitrostátním zákonem patří například právo na soukromý a rodinný život, právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání či ochrana majetkových práv. Tato práva mohou tedy být omezena vnitrostátním právem. Zákon, který by je omezoval, se však musí vyznačovat v daném státě svou nezbytností, přiměřeností a také musí sledovat legitimní cíl. Právo na svobodu a osobní bezpečnost a právo na spravedlivý proces mohou být příkladem náležitým do třetí výše zmíněné skupiny.¹²

¹⁰Hubálková, Evropská úmluva, 78.

¹¹ Evropská úmluva o ochraně lidských práv.

¹² Evropská úmluva, Hubálková, 77-78.

2.3. Česká republika a přistoupení k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod

Přijetí Úmluvy nebylo tehdejším komunistickým Československem akceptovatelné. Snaha o vytvoření katalogu lidských práv na mezinárodní úrovni, který by byl Československem uznáván jako relevantní pramen práva, byla vnímána jako vměšování do záležitostí státu. Mezinárodní právo by mělo přednost před právem vnitrostátním, což bylo v té době nemyslitelné. Možnost podání individuální stížnosti by podle tehdejšího režimu naopak myšlenku mezinárodní spolupráce rozvracela.¹³ Vzhledem k tomu, že Sovětský svaz z pochopitelných důvodů odmítal mezinárodní spolupráci na poli ochrany lidských práv, žádnému ze států sovětského bloku nebylo umožněno přistoupit k Úmluvě. Rozhodným okamžikem, který otevřel možnost přistoupení k mezinárodní organizacím podporujícím nejen ochranu lidských práv, se pro řadu členských států stává pád komunismu ve střední a východní Evropě. V 90. letech dvacátého století se tyto státy konečně uvolnily z područí Sovětského svazu a mohly začít budovat právní stát, který by se pyšnil respektem k lidským právům. V roce 1990 vyjádřila vláda České a Slovenské Federativní republiky svůj zájem stát se součástí Rady Evropy.¹⁴ 21. února 1991 byla přijata jako jeden z prvních postkomunistických států. V den svého přijetí také podepsala Úmluvu ve znění Protokolů č.3, 5 a 8 a také byly podepsány samostatně protokoly č.1 a 2,4,6,7. Později téhož roku připojila svůj podpis i pod Protokoly s číslem 9 a 10.¹⁵ Necelé dva roky poté Radu opustila kvůli svému zániku a to dne 31.12.1992.¹⁶ O půl roku později přistoupila Česká republika 30.6. 1993 jako jeden ze dvou nově vzniklých nástupnických států. V té době bylo Výborem ministrů z pochopitelných důvodů rozhodnuto, že bude smluvní stranou Úmluvy považována již od 1.1.1993.¹⁷

Postavení Úmluvy v českém právní řádu bylo upraveno článkem 10 Ústavy. Ve svém původním znění byly mezinárodní smlouvy týkající se lidských práv a základních svobod bezprostředně závazné a měly přednost před zákonem, ovšem pouze ty, které byly

¹³ Malenovský, Dvacet let Evropské úmluvy v České republice a na Slovensku-Tři významné souvislosti ratifikace Úmluvy Českou a Slovenskou republikou, 3-11.

¹⁴ Resolution (90) 5 on Czechoslovakia, <https://rm.coe.int/09000016804def47>

¹⁵ Velké komentáře, Bobek, 148.

¹⁶ Členové Rady Evropy, <http://www.radaevropy.cz/clenske-staty-rady-evropy.html>

¹⁷ Velké komentáře, Bobek, 147-150.

ratifikované a vyhlášené. V tomto režimu měl Ústavní soud podle článku 87 Ústavy pravomoc přezkumu právních předpisů a jejich zrušení pro rozpor s těmito mezinárodními smlouvami. Nové znění článku 10 se do Ústavy dostalo takzvanou euronovelou, jejímž prostřednictvím Ústava rozšířila přednost před zákonem na všechny ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy. První článek Ústavy byl navíc doplněn o odstavec zavazující Českou republiku k dodržování závazků, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva. Článek 87 byl obměněn, tak, že z něho vypadla derogační pravomoc soudu v souvislosti s mezinárodními smlouvami. Nově by tedy Ústavní soud posuzoval pouze nesoulad právních předpisů s ústavním pořádkem. Tato novela se však potýkala s řadou problémů. Ústavnímu soudu netrvalo dlouho, aby vyjádřil svůj názor. Krátce po nabytí účinnosti této novely dal najevo svoji kritiku v takzvaném „konkurzním nálezu.“ Soudu se nezdálo vhodné, aby přišel o svou derogační pravomoc. Aby tuto pravomoc znovu nabyl, rozhodl se zahrnout mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách do ústavního pořádku. Rozšířil tak výčet obsažený v článku 112, zároveň tak opětovně rozšířil svou derogační pravomoc. Ač se tvrzení Ústavního soudu může jevit, jakkoliv problematické a setkalo se s vlnou kritiky, Úmluva je podle ustáleného názoru Ústavního soudu součástí Ústavního pořádku České republiky.¹⁸

3. Právo na vzdělání v mezinárodních dokumentech

Právo na vzdělání patří mezi nejdůležitější lidská práva. Jednotlivci vzdělání pomáhá rozvinout svou osobnost, poznat svůj potenciál, získat potřebné informace, které bude moci užít nejen v profesním životě. Naučené dovednosti mu umožní vést plnohodnotný život. Úroveň vzdělání je přímo spjata se stavem společnosti a s ekonomickou situací v daných státech. Z tohoto důvodu je důležité poskytovat tomuto právu ochranu na náležité úrovni. Význam ochrany práva na vzdělání na mezinárodní úrovni byl uznán již v roce 1948, kdy se dostalo do Všeobecné deklarace lidských práv. V dnešní době je běžnou součástí vnitrostátních a mezinárodních katalogů lidských práv.

¹⁸ Bobek, Velké komentáře, 147-150.

3.1. Právo na vzdělání v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod

Úmluva rozšířila svůj katalog lidských práv a svobod o právo na vzdělání v roce 1954, kdy vstupuje v platnost první dodatkový Protokol Úmluvy. Podle druhého článku tohoto protokolu nesmí být nikomu odepřeno právo na vzdělání. Stát je povinen při výkonu jakýchkoliv funkcí v oblasti výchovy a výuky respektovat právo rodičů, zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.¹⁹ Samotné právo na vzdělání je definováno velmi stroze. K dalším specifikům tohoto práva se vyjádřil Evropský soud ve své judikatuře. Právo na vzdělání ale není jediné právo, kterému je poskytnuta ochrana. Článek doplňuje druhou větou právo na vzdělání o právo rodičů na jejich náboženské a filozofické přesvědčení v souvislosti s výchovou a vzděláním na základních a středních školách, které je prodloužením práva na respektování rodinného života zaručeného článkem 8 Úmluvy.²⁰ Evropský soud se zabíral vymezením klíčových pojmů druhé věty a sám pojmy ve svých rozhodnutích definoval. Filozofii vnímá jako systém plně strukturovaného myšlení. Výchovou je dle názoru soudu souhrn kroků, kterými se dospělí v celé společnosti snaží vklínit nejmladším jejich myšlení, zvyky a hodnoty, přičemž neoddělitelným prvkem výchovy je disciplína. A konečně vzdělání bylo definováno jako předávání znalostí a intelektuálních formací. Náboženské přesvědčení také nesmí ohrožovat právo na vzdělání. Pokud by došlo k vzájemnému konfliktu, je nezbytné upřednostnit právo na vzdělání před náboženským přesvědčením.²¹ Náboženské a filozofické přesvědčení musí být podle ESLP seriózní, dlouhodobé a akceptovatelné demokratickou společností.²² Právo na vzdělání je právem základním. Toto právo tedy svědčí všem. Právo ve větě druhé svědčí pouze určité skupině osob-rodičům. Toto právo může existovat jedině v souvislosti s právem, které je obsaženo ve větě první. Právo rodičů na zajištění výchovy jejich nezletilých dětí podle jejich filozofického a náboženského smýšlení je tedy právem odvozeným. Pokud tato práva spojíme, dostaneme i právo třetí, možnost vzniku nestátních škol.²³

¹⁹ Hubálková, Evropská úmluva, 320.

²⁰ Bobek, Velké komentáře, 1312-1313.

²¹ Hubálková, Evropská úmluva, 322-33.

²² Bobek, Velké komentáře, 1313.

²³ Bobek, Velké komentáře, 1302.

První věta článku poskytuje právu na vzdělání univerzální ochranu. Každý má právo na vzdělání, nikomu nesmí být toto právo odepřeno. Oprávněným subjektem je podle Evropské Úmluvy každá fyzická osoba. Vzhledem k formulaci samotného článku je zřejmé, že občanství v přístupu k právu na vzdělání dle Úmluvy není rozhodujícím faktorem. Evropský soud pro lidská práva chápe právo na vzdělání spíše restriktivně. První věta článku 2 prvního Protokolu neukládá signatářským státům povinnost vybudovat vzdělávací systém či školská zařízení určitým způsobem. Státy samy rozhodují o finální podobě těchto institutů na základě svých sociálních a technických možností. Role státu v zajištění práva na vzdělání tkví ve vytvoření vhodných podmínek k rovnému přístupu každé fyzické osoby, na již existující vzdělávací instituty. Možnost přístupu ke vzdělání má být tedy podle ESLP rovnocenně otevřená pro všechny kandidáty. Může být však omezena splněním určitých předpokladů. Podmínky, které stát klade na všechny, kteří o přístup k právu na vzdělání usilují, nesmí být diskriminačního charakteru. Přístup ke vzdělání může být podmíněn složením zkoušek nebo přijímacích testů. Uchazeč nemá ani nárok na to, aby se stal studentem v určité škole, či v ní setrval, pokud je vyloučen podle pravidel. Právo není ani žádným způsobem věkově omezeno, netýká se například pouze dětí. Naopak do pojmu vzdělání můžeme zahrnout i různé profesní kurzy či univerzity třetího věku. Výjimečně může být přístup ke vzdělání státem poskytujícím ochranu omezen, nicméně pouze pokud by došlo k situaci, která by stát k tomuto opatření ospravedlňovala naléhavými důvody veřejného zájmu. Úmluva na rozdíl od Evropské listiny nehovoří o bezplatném vzdělání. Vzdělání může být tedy podle Úmluvy zpoplatněno.²⁴

Druhá věta článku garantuje právo rodičů na zajištění vzdělání svých dětí, tak aby bylo ve shodě s jejich náboženským a filozofickým přesvědčením. Toto právo však dopadá pouze na rodiče, který má dítě ve své péči. Také toto právo náleží rodičům pouze do doby, kdy dítě dosáhne zletilosti. Tímto okamžikem se dítě stává dostatečně rozumově vyspělým, aby chápalo význam a dopad svých rozhodnutí. Vzhledem k délce řízení u Evropského soudu pro lidská práva není vyloučena situace, kdy dítě dosáhne zletilosti během řízení, poté má možnost připojit se jako vedlejší účastník. Právo rodičů na možnost zajištění výuky na základě sdíleného filozofického a náboženského přesvědčení však nezakládá povinnost státu organizovat vzdělávací systém na základě potřeb rodičů. Výuka na státních školách nemusí odrážet jazykové preference rodičů, postačí, když se koná v úředním jazyce dané členské

²⁴ Bobek, Velké komentáře, 1308.

země. Stát je povinen pouze nezasahovat do jejich přesvědčení. Nenutit je, aby museli posílat děti do školy, která jejich smýšlení nevyhovuje. Toto právo může být zajištěno například vzděláváním dítěte na vhodné soukromé škole, či domácím vyučováním.²⁵ Z kombinace věty první a druhé je možné odvodit existenci práva na zakládání soukromých škol. Právo na vzdělání náleží každému, rodiče mají možnost zajistit svému dítěti vhodné vzdělání podle svých představ. Z těchto dvou vět je možné vyvodit závěr, že státní vzdělání nemusí být vždy to nejvhodnější, nemusí reflektovat náboženské či filozofické přesvědčení. Mělo by tedy být možné, aby vznikaly školy, které budou umožňovat rodičům alternativní volbu vzdělání.

3.2.Právo na vzdělání v Listině základních práv EU

Právo na vzdělání je také součástí dalšího katalogu lidských práv na evropské úrovni, a to Listiny základních práv EU. Listina je relativně nový lidskoprávní dokument Evropské Unie. Tento krok EU podstoupila v rámci prohlubující se evropské integrace. Vyhlášena byla už v roce 2000, ale právně závaznou se stala až v roce 2009, kdy dochází k účinnosti Lisabonské smlouvy. Listina se inspirovala Úmluvou a vnitrostátními lidskoprávními dokumenty členských států.²⁶ Vzhledem k vývoji lidských práv práva zakotvená v ní nejenom značně rozšiřuje, ale také zavádí nová.²⁷ Součástí je preambule a celkem 54 článků, které jsou rozděleny do 7 hlav pod názvy: Důstojnost, Svoboda, Rovnost, Solidarita, Občanská práva, Soudnictví a Obecná ustanovení upravující výklad a použití listiny. Na rozdíl od Úmluvy, Listina nemá přímý mechanismus vynutitelnosti práv jednotlivci. Práva zde obsažená jsou úzce spjata s Unijním právem a musí být dodržována pouze při aplikaci unijních předpisů.²⁸ Právo na vzdělání nalezneme v článku 14 Listiny EU, který je systematicky zařazen v kapitole druhé pod názvem Svoboda. Pojetí práva na vzdělání vychází z Úmluvy. Listina ho však obohacuje o právo na bezplatnou školní docházku a také rozšiřuje pojem práva na vzdělání. Podle Listiny má každý člověk právo na vzdělání, ale nově také na přístup k odbornému a dalšímu vzdělávání. Listina počítá s možností bezplatné školní docházky.

²⁵ Hubálková, Evropská úmluva, 322-33.

²⁶ Listina základních práv EU, <https://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>

²⁷ Šturma Pavel, Vztah Evropské úmluvy Bulletin advokacie 2004,21.

²⁸ Listina základních práv EU, článek 51.

Toto právo však svědčí pouze dětem a týká se pouze školní docházky, která je povinná. Netýká se tedy všech stupňů vzdělání, nepřikazuje například členským státům, aby poskytovaly bezplatné vzdělání na vysokých školách. Také neeliminuje možnost vzdělávání dětí v placených institucích. Listina také výslovně zavádí možnost vzniku soukromých škol na základě vnitrostátní úpravy členských států. Součástí článku je dále dle vzoru Úmluvy také právo rodičů na výběr vhodného vzdělání dle jejich úsudku a tak, aby odráželo jejich náboženské, filozofické a pedagogické přesvědčení.²⁹

Již při prvním pohledu na dva lidskoprávní dokumenty je patrné, že Listina je dokumentem pozdějším. Ačkoliv se Listina do značné míry inspirovala právě Úmluvou a vnitrostátními lidskoprávními katalogy členských států, neopomíjí reagovat na vývoj lidských práv. Tento rozvoj je patrný i z dikce článku, týkajícího se předmětného práva na vzdělání. Právo je zde pojato více podrobně. Hovoří o některých institucích, které jsou již běžně praktikovány demokratickými státy, avšak poprvé se staly součástí i mezinárodního lidskoprávního katalogu na evropské úrovni. Listina EU v první řadě rozšiřuje chápání pojmu vzdělání, když stanovuje možnost každého na přístup nejen ke vzdělání obecně, ale také k odbornému a dalšímu vzdělávání. Další důležitou změnou oproti Úmluvě je dále výslovné uvedení pojmu bezplatná školní docházka, kterou první doplňující protokol neznal. V neposlední řadě je třeba zdůraznit i nově zmíněnou svobodu zřizování dalších vzdělávacích zařízení.³⁰ Za předpokladu dodržení podmínek stanovených vnitrostátní legislativou tak mohou vznikat vzdělávací instituce odlišné od státních. Pokud pomineme nedostatky v mechanismu vynutitelnosti a samotnou aplikaci Listiny v konkrétních případech, je zjevné, že se Listina snaží právo pojmovit obsáhleji.

3.3. Právo na vzdělání v Úmluvě o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte je lidskoprávním dokumentem OSN. Byla přijata Valným Shromážděním v roce 1989. Tato mezinárodní smlouva byla ratifikována téměř všemi státy světa s výjimkou USA, jedná se tedy o nejvíce akceptovanou smlouvu týkající se problematiky lidských práv na světě. Obsahuje 54 článků, které jsou systematicky rozděleny

²⁹ Filip Rigel a kol, Školský zákon, Komentář ,(Praha, C.H. Beck, 2014),6.

³⁰ Listina základních práv EU, článek 14.

do 3 částí.³¹ Zatímco Úmluva je katalogem lidských práv na kontinentální úrovni a právo na vzdělání je garantováno všem. Úmluva o právech dítěte se týká pouze práv dětí. Na rozdíl od Úmluvy negarantuje právo na vzdělání všem. Není pouze katalogem práv na regionální úrovni. Je přijímána celosvětově. Jak vyplynulo z předchozího textu, některé články týkající se práva na vzdělání dětí jsou na rozdíl od Úmluvy značně obsáhlejší.

Úmluva o právech dítěte je dalším z mezinárodních dokumentů, které upravují problematiku vzdělávání dětí. Subjektem práva jsou pochopitelně všechny děti. Ty by měly mít přístup k bezplatnému základnímu vzdělání. Smluvní státy by dále měly umožnit pokračování ve studiu na školách středních. Za účelem pomoci dětem k získání vzdělání by vzdělání mělo být nejen bezplatné, ale stát by se měl snažit děti při studiu podporovat finančně či použitím jiných vhodných opatření. Děti by měly mít možnost studovat různé školy podle svých schopností a možností, školy se všeobecným vzděláním či školy odborné s určitým zaměřením, které by je připravily na výkon budoucího povolání. Během studia by měly být podporovány a motivovány, aby ve větší míře nedocházelo k předčasnému ukončení vzdělání. Úmluva v oblasti vzdělání dětí počítá s mezinárodní spoluprací signatářských států. Na jejím základě má dojít k celkovému zvýšení gramotnosti a rozvoji poznatků. V tomto ohledu musí být brán zvláštní zřetel na rozvojové státy. Státy by měly být při výkonu poskytování práva obezřetné a kontrolovat, zda jsou na školách dodržovány stanovené předpisy. Kázeň na školách by měla být zajištěna vhodným způsobem, ne tedy například za použití tělesných trestů.³² Signatářské státy by měly pravidelně informovat Výbor pro práva dítěte o stavu poskytování práv zaručených Úmluvou o právech dítěte. Výbor může vydávat doporučení a komentáře. Radami obsaženými v těchto dokumentech se státy mohou inspirovat. Vzhledem k množství států, které tento mezinárodní právní dokument ratifikovaly a k jejich rozdílnému stupni rozvoje je obtížné zaručit stejné respektování povinností vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte. Nástrojem nápravy může být pro OSN vyvinutí politického tlaku na signatářské státy, které tato práva porušují.³³

³¹ Úmluva o právech dítěte, UNICEF, <https://www.unicef.cz/aktualne/82292-umluva-o-pravech-ditete>

³² Úmluva o právech dítěte https://www.mpsv.cz/files/clanky/29715/Umluva_o_pravech_ditete.pdf

³³ UNICEF, <https://www.unicef.cz/aktualne/82303-nejcastejsi-otazky-a-odpovedi-tykajici-se-detskych-prav>

Na rozdíl od Úmluvy je tedy pojetí práva na vzdělání obsaženého v Úmluvě o právech dítěte mnohem obsáhlejší. Poskytnutí tohoto práva, jak již název samotné úmluvy napovídá, se týká pouze dětí jakožto nejzranitelnějších subjektů, pro jejichž budoucnost je právo na vzdělání nejpodstatnější. Vzdělání by mělo být zaručeno všem dětem, nicméně k tomu, aby se mohly vzdělávat všechny děti na náležitě úrovni, je zapotřebí spolupráce signatářských států. Úmluva o právech dítěte preferuje bezplatnost vzdělání na rozdíl od Úmluvy.

Je nutné dodat, že všechny signatářské státy Úmluvy sdílí demokratické principy. Úmluva jakožto kontinentální instrument ochrany lidských práv sdružuje vyspělé státy, u kterých pravděpodobně již nedochází k praktikám, jakými jsou například fyzické tresty žáků. Oproti tomu Úmluvu o právech dítěte akceptoval velký počet států, v řadě případů se jedná o státy rozvojové. Dalo by se říci, že zajištění práva na vzdělání podle Úmluvy o právech dítěte všem dětem zúčastněných signatářských států na náležitě úrovni by bylo obrazem ideální společnosti, ale zatím v současných podmínkách jsou mezi jednotlivými signatářskými státy velké ekonomické rozdíly. Bylo by optimální, kdyby se v budoucnu s vylepšením ekonomické situace rozvojových států setřely rozdíly, aby tyto státy byly schopné zajistit poskytování práva na vzdělání všem dětem na náležitě úrovni a v náležitě kvalitě, tak aby byly schopné plně rozvinout svůj potenciál.

4. Právo na vzdělání v České republice

4.1. Právo na vzdělání v Listině základních práv a svobod

V České republice je ochrana práva na vzdělání poskytnuta na ústavní úrovni Listinou základních práv a svobod. (dále jen Listina) Právo na vzdělání můžeme nalézt v hlavě čtvrté pod názvem hospodářská, sociální a kulturní práva v článku číslo 33. Jedná se o právo sociální. Podle Listiny má v České republice právo na vzdělání každý, oprávněným subjektem, který může toto právo čerpat je každá fyzická osoba. Na rozdíl od práva na bezplatné vzdělání, právo na vzdělání nedopadá pouze přímo na občany. Listina dále stanoví,

že v České republice má každý občan možnost využít bezplatného studia na základních, středních i vysokých školách. Nicméně bezplatné studium na vysokých školách není garantováno každému občanovi, toto studium je zaručeno pouze na základně schopností samotných občanů a také možností společnosti.³⁴ Listina dále stanovuje povinnou školní docházku, její délka je v současné době určena školským zákonem na dobu 9 let.³⁵ Listina také hovoří o pomoci při studiu. Žadatel na pomoc dosáhne, pokud splní podmínky stanovené daným právním předpisem.³⁶ V rámci této pomoci může být například jednotlivci poskytnuta individuální finanční pomoc v podobě prospěchového či talentového stipendia.³⁷

Právo na vzdělání dle věty první článku 33 může být chápáno jako právo na právo na rovný přístup ke vzdělání, právo setrvání při splnění kladených podmínek a právo na určitý obsah či minimální kvalitu.³⁸ Dle pohledu Ústavního soudu České republiky je právo na vzdělání přímo aplikovatelné, pokud je jeho znění dostatečně jasné, bezpodmínečné a kategorické, při splnění těchto stanovených podmínek je možno poskytnout soudní ochranu přímo na základě Listiny a není třeba dalších prováděcích zákonů. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že takto může být chápána pouze část článku 33, neplatí to tedy bezvýjimečně na celé jeho znění. Tato část bývá označována jako tzv. tvrdé jádro. Jedná se o bezplatnost a povinnou školní docházku.³⁹ Doplnujících zásad je třeba domáhat se v režimu článku 41 LZPS, tedy pouze v mezích zákonů prováděcích předpisů, kterých je v oblasti vzdělávání celá řada. Roli ústředního zákonu má školský zákon č. 561/2004 Sb.⁴⁰ V režimu článku 41 se například můžeme domáhat podle zákona č. 111/1998 Sb. domáhat studijního stipendia při studiu na vysoké škole, pokud splníme podmínky, které jsou stanoveny přímo konkrétní vysokou školou ve stipendijním řádu.⁴¹

Listina zakotvuje možnost bezplatného školního vzdělání. Toto právo dle dikce Listiny mohou využít pouze občané České republiky, vztahuje se pouze na základní a střední

³⁴ Listina základních práv a svobod, článek 33, <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

³⁵ § 36. zákon č. 561/2004 Sb.

³⁷ Wagnerová Eliška, Listina základních práv a svobod: komentář, (Praha, Wolters Kluwer), 687.

³⁸ Wagnerová, Listina, Komentář, 680-681.

³⁹ Wagnerová, Listina, komentář, 678.

⁴⁰ Rigel, Školský zákon, Komentář, 16.

⁴¹ Studenti, stipendia a podpora studentů, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/studenti-stipendia-a-podpora-studentu>

vzdělání. Podle Ústavního soudu má však bezplatnost vzdělání své meze. Podle nálezu Pl ÚS 25/94 stát nese náklady za zřízení základních a středních škol. Na státních školách se od studentů těchto škol neočekává, že za studium budou platit školné. Stát však nenese veškeré náklady. Studenti či jejich rodiče si jsou povinni zajistit učební pomůcky a materiály potřebné ke studiu jako například učebnice, psací potřeby či vhodné oblečení na tělesnou výchovu. Samo vzdělání má být svou povahou vnímáno jako investice do budoucnosti jednotlivce, nemůžeme tedy předpokládat, že stát ponese všechny náklady spojené se studiem. Stát nese jen ty základní. Bezplatnost vzdělání na základních státních a středních školách je právě jednou z již zmíněných částí článku 33, kterou je možno aplikovat přímo.⁴² To samé ovšem nelze tvrdit o bezplatnosti studia na školách vysokých a studiu na všech úrovních škol soukromých. Co se týče studia na vysoké škole, nemůže být podle Ústavního soudu vnímáno jako právo základní. Nemá jej každý. Každý má pouze možnost ucházet se o postavení studenta na vysoké škole. Podmínky na uchazeče nejsou upraveny zákony, ale přímo samotnými vysokými školami. V minulosti české soudy přikládaly velký význam autonomii vysokých škol a příliš se nezabývaly rozhodnutími o přijetí či nepřijetí uchazečů. V této oblasti zaznamenala judikatura NSS velký posun. V dnešní době musí být rozhodnutí školy o nepřijetí uchazeče dostatečně odůvodněno a je možné jej následně přezkoumat.⁴³ Bezplatnost vysokoškolského studia na veřejných vysokých školách je pak dána možnostmi společnosti a schopnosti občana, tedy stejně jako celé studium není nároková.⁴⁴

Povinná školní docházka představuje jakési minimální znalosti, který by měl ideálně získat každý jedinec. Toto pomyslné minimum vědomostí získaných studiem může značně usnadnit začlenění do společnosti.⁴⁵ Stanovením devítileté povinné školní docházky dochází k ústavnímu vytyčení jedné z mála povinností jednotlivce, v tomto případě rodiče, vůči státu. Při případném opomíjení této povinnosti hrozí rodiči trestní postih. Nedodržení této stanovené povinnosti se z hlediska trestního práva kvalifikuje jako trestný čin ohrožení výchovy dítěte.⁴⁶

⁴² Rigel, Školský zákon, Komentář, 16.

⁴³ Wagnerová, Listina, komentář, 679-680.

⁴⁴ Wagnerová, Listina, Komentář, 687.

⁴⁵ Wagnerová, Listina, Komentář 678-681

⁴⁶ Rigel, Školský zákon, Komentář, 14-15.

4.2. Porovnání Listiny s Úmluvou a Listinou EU

Znění článku týkajícího se práva na vzdělání Úmluva je oproti Listině dosti strohé. Listina i Úmluva se shodují na tom, že právo na vzdělání náleží každému. EÚLP klade důraz na výchovu dětí v souladu s přesvědčením rodičů. Tato pasáž je z článku 33 Listiny vypuštěna. Z Listiny vyplývá, že na bezplatné vzdělání mají právo pouze občané České republiky. Úmluva ji přímo nezakotvuje. Ponechává její poskytnutí na možnostech daného státu a předpokládá, že vzdělání může být zpoplatněno. Nicméně česká úprava se i tak dostává do rozporu s Úmluvou, když stanoví jako oprávněné subjekty toto právo čerpat pouze občany České republiky. ESLP se k této problematice vyjádřil v rozhodnutí Anatolyi Ponamaryov proti Bulharsku. Členský stát nemůže zpoplatňovat vzdělání pouze cizincům, kteří by na území daného státu pobývaly legálně pokud svým občanům vzdělání poskytuje bezplatně. Takovýto postup státu by omezoval přístup ke vzdělání cizincům, což je neakceptovatelné.⁴⁷ Pokud se tedy smluvní strana rozhodne poskytnout vzdělání bezplatně neměla by toto právo vztahovat jen na své občany. Zřizování soukromých škol, zavedení povinné školní docházky a pomoc při studiu nejsou Úmluvou upraveny a jsou tedy ponechány na vůli členských států.

Obě Listiny chápou právo na vzdělání jakožto právo univerzální. Listina EU již pracuje s pojmem bezplatná školní docházka, nicméně na rozdíl od Listiny se jedná pouze o povinnou školní docházku. Podle právního řádu České republiky by měla podobu pouze devítiletého studia na základní škole. Naše Listina navíc bezplatnou školní docházku stanovuje i na školách střední. Dokonce zakotvuje i možnost bezplatného vysokoškolského studia, ale tu zároveň omezuje schopnostmi občanů a možnostmi společnosti. Z díkce Listiny EU vyplývá, že právo na bezplatnou školní docházku má každý. Dochází zde tedy k situace obdobné při porovnání Listiny a Úmluvy, i zde dochází k rozporu znění Listiny se zněním Listiny EU. Listina EU stejně jako Listina uznává možnost vzniku soukromých vzdělávacích institutů dle vnitrostátní právní úpravy. V druhé části třetího odstavce týkajícího se práva na vzdělání Listina EU stejně jako Úmluva a na rozdíl od české Listiny zmiňuje právo rodiče

⁴⁷ Rigel, Školský zákon, Komentář, 16.

zabezpečit vzdělání dětí, tak aby odráželo jejich náboženské, filozofické a pedagogické přesvědčení, ovšem toto právo je také limitováno zákony členských států.

4.3. Školský zákon

Před aktuálním školským zákonem se české vzdělání řídilo podle zákona č.29/1984 sb.

Tento zákon stanovil povinnou školní docházku nejprve na dobu osmi let, posléze došlo novelou ke stanovení devítileté školní docházky. Poslední, tedy devátý ročník, nebyl povinný pro děti, které chtěly nastoupit na střední školu. Tato změna ovšem znamenala pro tehdejší školský systém značný problém, docházelo k tomu, že v devátých třídách základních škol zůstával pouze velmi malý počet studentů, a školy tehdy neměly jasno v tom, jaký studijní plán pro tyto děti zvolit. V roce 1995 došlo k vyřešení této situace stanovením povinné všeobecné školní docházky na dobu devíti let, což přetrvává až do dnešního dne.⁴⁸ Tato docházka je bezplatná stejně jako studium na škole střední. Zákon také stanovil, že studium na škole soukromé či církevní může být zpoplatněno. Tento zákon rozlišoval termíny základní škola speciální, základní škola a zvláštní škola. Zvláštní škola byla podle staré úpravy místem určeným pro vzdělávání dětí s „takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole ani ve speciální základní škole“.⁴⁹ Studium na zvláštní škole bylo také devítileté, ovšem zákon umožňoval i podobu desetiletého studia. Před jeho novelizací v roce 2000 navíc nebylo možné, aby děti, které studovaly na zvláštní škole, pokračovaly ve studiu na škole střední, protože podle tehdejší dikce zákona ke studiu na střední škole byli přijati pouze studenti, kteří úspěšně zakončili školu základní. Novela umožňovala každému dítěti, které ukončilo povinnou školní docházku, bez ohledu na to, zda navštěvovalo klasickou základní školu či školu zvláštní, ucházet se o studium na střední škole. Děti byly do škol přijímány na základě výsledků přijímacích zkoušek.⁵⁰

V roce 2004 došlo k přijetí nového školského zákona č. 561/2004 dle kterého je vzdělání veřejnou službou. Tento zákon má roli ústředního právního předpisu upravujícího

⁴⁸ Morkes František, Učitelské noviny č.33/2010, <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>

⁴⁹Zákona č.29/1984 Sb., školský zákon.

⁵⁰ D.H. a ostatní proti České republice, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 13.11.2007, bod 29-30.

oblast vzdělání v České republice. V nynější podobě Školský zákon obsahuje 192 paragrafů, které jsou rozděleny do 20 částí. Upravuje systém vzdělání, rozlišuje vzdělání na jednotlivé typy, a ty dále popisuje. Rozlišuje vzdělání předškolní, základní, střední vzdělání na vyšších odborných školách a také vzdělání jiné. O jiném vzdělání pak hovoří například v souvislosti se studiem na konzervatoři. Oblast vysokoškolského vzdělání školským zákonem upravena není. Tu upravuje zákon o vysokých školách. Dále tento zákon obsahuje práva a povinnosti fyzických i právnických osob v sektoru vzdělávání, například upravuje práva a povinnosti recipientů vzdělání. V zákoně můžeme také nalézt vymezení podmínek, na jejich základě je možné vzdělání na jednotlivých školách získat. V neposlední řadě upravuje i působnost orgánu, které v oblasti školství vykonávají státní správu a samosprávu.⁵¹ Zřizovateli škol jsou ministerstva, samosprávné celky, církve či soukromí zřizovatelé.⁵² Většina škol je u nás zřizována obcemi či svazky obcí nebo kraji.⁵³ Tyto školy jsou veřejné a jsou financovány ze státního rozpočtu.⁵⁴ Nicméně existují i školy soukromé. Těch je podstatně méně a zajišťují alternativní možnost výuky. Zákon se také věnuje základním cílům a zásadám vzdělávání. Povinná docházka nadále zůstává devítiletá a bezplatná. Bezplatnost vzdělání se týká i škol středních.

Tento zákon již neobsahuje termín zvláštní škola. Stále v něm nalezneme termín škola speciální. Žáci se středně těžkým či těžkým mentálním postižením mohou podle školského zákona navštěvovat základní školy speciální. Dítě je do speciální školy zařazeno pouze na základě doporučení školského poradenského zařízení. Současně musí rodiče tento druh vzdělání přímo vyžadovat.⁵⁵ Žáci s lehkým mentálním postižením se vzdělávali v tzv. školách praktických. Tento termín byl hojně používán, ačkoliv neměl oporu v zákoně. Tyto školy spadaly pod školy speciální.⁵⁶ Novelou školského zákona (zákon č.82/2015) dochází ke zrušení přílohy pro lehce mentálně postižené děti. Nově jsou zákonem zavedena podpůrná opatření pro děti se zvláštními vzdělávacími potřebami. Těmi jsou například asistent pedagoga či možnost využití vzdělání žáka dle individuálního plánu. Školy by měly obdržet

⁵¹ Rigel, Školský zákon, Komentář, 21-24.

⁵² § 8 zákona č.561/2004.

⁵³ Zřizovatelé škol a školských zařízení, tabulky, <https://www.vzdelavacisluzby.cz/dokumenty/poradenstvi-pro-vedouci-pracovniky-ve-skolstvi/1017286.pdf>

⁵⁴ Ekonomika školství, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/ekonomika-skolstvi>

⁵⁵ § 48 zákona č.561/2004.

⁵⁶ Praktické a speciální školy MŠMT, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xFbVghfEt6AJ:www.msmt.cz/file/44242_1_1/+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

na zajištění těchto opatření státní finanční podporu.⁵⁷ Tato novela má umožnit přesun většího počtu dětí ze škol speciálních do klasických základních škol. Díky těmto opatřením žáci dostanou potřebnou podporu, která jim umožní zapojit se do běžné výuky. Takzvaná inkluzivní novela má podpořit zapojení těchto dětí do kolektivu většinové populace.⁵⁸

Pravděpodobně nejvýznamnější změnu v posledních letech zaznamenal školský zákon v roce 2016. Zákonem č. 178/2016 dochází v právním řádu České republiky k zavedení povinné předškolní docházky. Děti ji musí absolvovat od počátku školního roku 2017. Primárně jsou k poskytnutí předškolní docházky určeny mateřské školy. Rodiče si ovšem mohou zvolit i jinou zákonnou možnost, jak tuto povinnost zajistit. Povinná předškolní docházka může být dítěti například poskytnuta v přípravné třídě základní školy, přípravné třídě základní školy speciální, v zahraniční škole na území České republiky. Děti by do těchto zařízení měly docházet v pracovních dnech a měly by zde strávit alespoň čtyři hodiny denně.⁵⁹ Rodiče také mohou zvolit individuální výuku, bez nutnosti dítěte docházet do zařízení, které je jejím poskytovatelem. Tato povinnost se nevztahuje na děti s hlubokým mentálním postižením. Pokud rodič tuto povinnost opomene a nepřihlásí dítě k povinné předškolní docházce, dopustí se tím podle školského zákona přestupku.⁶⁰

Podle prvního vyhodnocení této novely českou školní inspekci nedošlo k podstatnému nárůstu dětí v zařízeních poskytujících předškolní vzdělání. Někteří rodiče preferují individuální plán. Domácí výuka ovšem není kontrolována, a i když není dosažen stejný výsledek jako ve škole, neexistuje žádný mechanismus, který by donutil rodiče k nápravě situace. Část pětiletých dětí stále tato zařízení nenavštěvuje. Jedná se zejména o děti, které pochází ze sociálně vyloučených lokalit. Především těmto dětem by ovšem rok předškolní docházky pomohl nejvíce. Právě výchova těchto dětí je před nástupem na základní školu klíčová. Děti si osvojují dovednosti, které jsou pro jejich následnou úspěšnou participaci ve třídách nezbytné. V tomto věku navíc dochází k rozvoji kognitivních dovedností a také podstatnému rozvoji slovní zásoby a řečových schopností dítěte. Pokud by se děti účastnily

⁵⁸ Ježková Martina, Nepochopení tzv. inkluzivní novely školského zákona, Integrace a inkluze ve školní praxi, únor 2018, 3-6. http://rodicezainkluzi.cz/uploads/aktuality/pdf/03-06_INT_integrace%20a%20inkluze.pdf.

⁵⁹ MŠMT, Souhrnné informace o povinném předškolním vzdělávání, březen 2017, <https://www.csicr.cz/getattachment/494adcd7-2e4b-40a7-b564-383d964ce14d/TZ-Dopady-povinneho-predskolniho-vzdelavani.pdf>

⁶⁰ § 182a zákona č. 561/2004.

povinného roku předškolní docházky v jednom ze zařízení k tomu určených, mohly by si snáze osvojit tyto potřebné schopnosti. V momentě, kdy by nastoupily na základní školu, by tedy rozdíl mezi dětmi z různých sociálních prostředí nemusely být markantní, naopak by mohlo dojít k jejich úplnému smazání.⁶¹

5. Evropský soud pro lidská práva

5.1. Evropský soud obecně a stížnost k ESLP

Evropský soud pro lidská práva je mezinárodním soudním orgánem dohlížejícím na dodržování práv poskytovaných Úmluvou. Byl založen v roce 1959 a má sídlo ve francouzském Štrasburku. Evropský soud je tvořen 47 soudci. Počet soudců se shoduje s počtem smluvních států Rady Evropy. Soud může zasedat jako samosoudce, ve výborech, které jsou složeny ze tří soudců nebo v senátech složených ze sedmi soudců. V některých případech může rozhodovat i velký senát, který je složen ze sedmnácti soudců.⁶² Evropský soud pro lidská práva má velice podstatnou roli v ochraně lidských práv zaručených Úmluvou. Jedná se o soudní orgán, jehož úkolem je zabezpečovat dodržování lidských práv, které vyplývají z článků Úmluvy a jejích protokolů. Soud může přijímat individuální a mezistátní stížnosti namítající porušení práv chráněných Úmluvou. Stížnosti mohou být sepsány v jakémkoliv jazyce signatářských států Úmluvy.

Každá stížnost musí splňovat kritéria přijatelnosti. Při zkoumání přijatelnosti soud zároveň hodnotí svou příslušnost. Kritérium Ratione personae řeší, kdo může stížnost podat a proti komu může být namířena. Podle článků 34 Úmluvy může být stížnost podána každou fyzickou osobou, nevládní organizací nebo skupinou, které se považují za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a jejími protokoly. Stížnost může podat i nepřímý poškozený, ale jen za předpokladu, že pocítuje újmu jako svou vlastní. U nevládních organizací musí mít stížnost neindividuální charakter, může se jednat např. o stížnost na

⁶¹ Česká školní inspekce, Dopady povinného předškolního vzdělávání za období 2017- 2018, 3-18. <https://www.csicr.cz/getattachment/494adcd7-2e4b-40a7-b564-383d964ce14d/TZ-Dopady-povinneho-predskolniho-vzdelavani.pdf>

⁶² Evropská úmluva o lidských právech, článek 26.

ochranu vlastnictví nebo svobodu slučování.⁶³ Stížnost může být podána proti jednomu či více členským státům.⁶⁴ Stěžovatelem však může být i Vysoká smluvní strana. Tento druh stížností se označuje jako mezistátní a v praxi není moc častý. Při řízení by docházelo ke konfrontaci dvou signatářských států. Tomu se státy raději vyhýbají, aby zabránily případnému sporu. Žalovanou stranou může být pouze stát, který je signatářem Úmluvy.⁶⁵ Termín *Ratione temporis* označuje časovou působnost Úmluvy. K porušení práva by muselo dojít až po přistoupení členského státu k Úmluvě. Výjimečný stav může nastat, pokud dojde k pokračujícímu porušování práva. Pokud by stát začal porušovat stěžovatelovo právo chráněné Úmluvou ještě před jejím přijetím a pokračoval by i po akceptaci smluvních závazků, stížnost by byla uznána jako přijatelná. Dle kritéria místní příslušnosti (*Ratione loci*) by k porušení práva mělo dojít na území dotčeného státu nebo na veškerém území, na kterém stát vykonává svou jurisdikci. Žalovaný stát může být zodpovědný i za porušení, ke kterému došlo na cizím státním území osobami, které zde vykonávají státní moc, např. příslušníky ozbrojených sil či diplomatickými zástupci. Předmětem stížnosti (*Ratione materiae*) je pouze ochrana práv zaručených Úmluvou. Stěžovatel se nemůže dovolávat abstraktních práv, která nejsou v Úmluvě ani v dodatkových protokolech vyjmenována, například práva na práci. Pokud by došlo k situaci, kdy by stěžovatel ve svém podání chybně označil porušené právo, může soud, pokud uzná za vhodné, právo zaměnit, i když se ho stěžovatel přímo nedovolával, ovšem pouze za předpokladu, že se jedná o právo zaručené Úmluvou. Dalším formálním kritériem přijatelnosti je vyčerpání všech dostupným vnitrostátních prostředků nápravy.⁶⁶

Řízení před Evropským soudem pro lidská práva je pouze subsidiárním prostředkem ochrany. U členských států Rady Evropy se předpokládá, že budou schopné poskytnout účinnou nápravu na vnitrostátní úrovni. Stěžovatel tedy musí prokázat snahu situaci řešit již ve státě, který podle něho do práva chráněného Úmluvou zasáhl. Nelze se tedy pouze obrátit na Evropský soud pro lidská práva, protože stěžovatel nechce situaci řešit u tuzemských soudů. Nicméně v daném státě musí existovat možnost pro stěžovatele, jak na dané prostředky obrany dosáhnout, prostředky nápravy musí být běžně přístupné, nikoliv pouze v teoretické rovině. V případě, že prostředek nebyl využit, musí vláda prokázat, že byl pro stěžovatele dostupným, přičemž nebude zohledňováno pouze zakotvení prostředku v právním

⁶³ Marková, Irena. Evropský Soud pro Lidská Práva a Jeho Vybraná Rozhodnutí Týkající Se České Republiky (Key Publishing, 2008, 19-23.

⁶⁴ Evropská úmluva o lidských právech, článek 34.

⁶⁵ Marková, 18.

⁶⁶ Evropská úmluva o lidských právech, článek 35.

řádu, ale také jeho dostupnost z hlediska osobní situace stěžovatele a současná politická situace v členském státě, proti kterému se stěžovatel ochrany domáhá.⁶⁷ Stížnost musí být podána ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy došlo k přijetí konečného vnitrostátního rozhodnutí.⁶⁸ Tato lhůta počíná běžet dnem, kdy se stěžovatel o posledním rozhodnutí dozvěděl nebo dozvědět mohl. Lhůta šesti měsíců by měla stěžovateli poskytnout dostatečně dlouhou dobu k přípravě a podání stížnosti.⁶⁹

Pokud ze stížnosti jasně nevyplývá, že došlo k porušení zájmu chráněného Úmluvou, může ji Soud odmítnout jako zjevně neopodstatněnou. Stížnost by měla být podložena dostatečnými důkazy a měly by z ní jasně vyplývat okolnosti, za kterých k porušení článku Úmluvy došlo. Aby mohlo dojít k potencionálnímu projednání stížnosti soudem, nesmí být anonymní nebo totožná se stížností, která již v minulosti byla podaná stejným stěžovatelem, za předpokladu, že v konkrétním případě nenastaly nové skutečnosti. Soud také odmítne stížnost, která je projednávána u jiné mezinárodní instituce. Je nutné vyhnout se situacím, kdy by totožná stížnost byla projednávána u více institucí. Takováto situace by mohla potencionálně vyústit v protichůdná rozhodnutí.⁷⁰

Stížnost sama o sobě nemá odkladný účinek, ale ve výjimečných případech může soud podle článku 39 jednacího řádu soudu rozhodnout o přijetí předběžného opatření. Stát by se na základě tohoto předběžného opatření měl zdržet porušování práva chráněného Úmluvou, avšak v praxi bude pro soud obtížné tuto uloženou povinnost státu vynutit, pokud se stát nerozhodne spolupracovat a dobrovolně od porušení práva ustoupit.⁷¹ Stížnost je možné podat faxem, poštou nebo elektronicky. Přímou na webových stránkách Evropského soudu pro lidská práva mohou potencionální stěžovatelé nalézt formuláře ke stažení a také informace, jak postupovat při vyplnění stížnosti. Informace jsou dostupné ve všech jazycích členských států.⁷² Každý rok putují na soud desetitisíce stížností. Soud je přehlacen a označí za přijatelné jenom asi deset procent ze všech podaných stížností. Nejvíce stížností je podáváno stěžovateli z Rumunska, Ruska, Ukrajiny a Turecka.⁷³

⁶⁷ Marková, 23-33

⁶⁸ Evropská úmluva o lidských právech, článek 35.

⁶⁹ Marková, 23-33.

⁷⁰ Marková 23-33.

⁷¹ Marková, 39-40.

⁷² Podání stížnosti, <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/cze&c>

⁷³ Analysis of statistics, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2017_ENG.pdf

5.2. Řízení před ESLP

Samotné řízení před soudem je upraveno Úmluvou a také Jednacím řádem Soudu. Zpravidla je řízení vedeno písemnou formou, ale může být nařízeno i ústní jednání. Řízení není zpoplatněno, je kontradiktorní a veřejné. Strany sporu spolu komunikují prostřednictvím Soudu. Veškeré dokumenty týkající se sporů jsou uloženy v kanceláři Soudu a na základě žádosti mohou být zpřístupněny veřejnosti. Ve výjimečných případech může předseda senátu rozhodnout o omezení přístupu ke spisu.⁷⁴

Individuální stížnost je přidělena jedné z pěti sekcí soudu. O její nepřijatelnosti může rozhodnout samosoudce. Pokud ji neoznačí za nepřijatelnou nebo ji nevyškrtne, musí ji postoupit výboru nebo senátu k dalšímu přezkoumání.⁷⁵ Tříčlenný výbor může jednomyslně rozhodnout o nepřijatelnosti stížnosti podle článku 28 Úmluvy. Toto rozhodnutí je konečné a není proti němu opravný prostředek. Výbor také může ve věci vynést rozsudek.⁷⁶ Senát sedmi soudců rozhoduje v případě, že se výbor jednomyslně neshodne a také o stížnostech, které mu byly přiděleny soudcem zpravodajem a stížnostech mezistátních.⁷⁷ Senát rozhoduje většinou hlasů, může prohlásit stížnost za částečně přijatelnou, nepřijatelnou nebo přijatelnou k meritornímu posouzení.⁷⁸ Případ se může dostat i Velkému senátu složenému ze sedmnácti soudců tak, že strany sporu po vydaném rozsudku podají žádost k projednání před Velkým senátem nebo pokud by případ projednávaný senátem vyvolal závažnou otázku, která by se týkala výkladu Úmluvy nebo jejích protokolů, nebo pokud by mohlo rozhodnutí o otázce být v rozporu s rozhodnutím, které soud o téže otázce vynesl dříve, může senát, pouze za předpokladu, že již nebo se některá ze stran nevyslovila proti a pokud nevynesl ve věci rozsudek tuto věc postoupit velkému senátu.⁷⁹ Toto rozhodnutí nemusí být odůvodněno.⁸⁰

⁷⁴ Články 54/3, 58/2 jednacního řádu ESLP, https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf

⁷⁵ Evropská úmluva o lidských právech, článek 27.

⁷⁶ Evropská úmluva o lidských právech, článek 28.

⁷⁷ Evropská úmluva o lidských právech, článek 29.

⁷⁸ Marková, 48.

⁷⁹ EÚLP článek 30 a 72/2 jednacního řádu ESLP.

⁸⁰ Marková, 48.

Strany sporu mohou požádat o postoupení věci Velkému senátu v tříměsíční lhůtě od vydání rozsudku.⁸¹ O postoupení sporu rozhoduje kolegium pěti soudců Velkého senátu. Pokud povolí další jednání o stížnosti, nezasedají již původní soudci ze senátu. To se ale netýká předsedy senátu a soudce zvoleného žalovanou stranou.⁸² Konečnost rozsudku se tedy určí podle tříměsíční lhůty od předání rozsudku stranám sporu, případně jeho vyhlášením nebo po zamítnutí kolegiem pěti soudců. Pokud dojde k postoupení věci Velkému senátu, konečným rozsudkem bude rozsudek Velkého senátu. Proti tomuto rozsudku již neexistuje žádný opravný prostředek. Rozsudek je dále doručen výboru ministrů, který dohlíží na jeho plnění. Výbor ministrů může přijímat rezoluce. Podle praxe soudů a výboru ministrů může být žalovanému státu uložena povinnost podle čl. 46 Úmluvy.

Soud může uložit státu povinnost poskytnout žalobci spravedlivé zadostiučinění, ale také může státu doporučit, aby do svého právního řádu zavedl opatření, která ukončí porušování práv poškozeného, případně i dalších osob, které by se nacházely v podobné situaci a hrozilo by u nich ze strany státu podobné porušování práv, která jsou upravena Úmluvou. Soud nemůže státu nařídit, které opatření má přesně použít, může to udělat pouze v obecné rovině. Je tedy ponecháno na libovůli státu, jakým způsobem bude nastalou situaci řešit. O použitém řešení informuje výbor ministrů a ten poté vydá rezoluci, zda se stát osvědčil či nikoliv. V podstatě neexistuje ze strany Rady Evropy žádný přímo vynucující mechanismus, jak zajistit dodržování práv žalovaným státem, ale díky vydaným rezolucím může stát pociťovat jistý diplomatický a politický nátlak, který ho může podstatně motivovat ke zdárnému řešení nastalé situace a nápravy porušení článků Úmluvy. Pokud stát však nadále odmítá spolupracovat, výbor ministrů může přejít i k razantnějším opatřením jako je pozastavení práva na zastoupení či dokonce rozhodnutí o vyloučení z organizace.⁸³

⁸¹Evropská úmluva o lidských právech, článek 43.

⁸²Marková, 48.

⁸³Marková, 146-149.

6. Věc D.H a ostatní proti České republice

6.1. Vnitrostátní úroveň

V oblasti ochrany práva na vzdělání v rámci Úmluvy se stalo stěžejním rozhodnutí ESLP týkající se věci D.H a ostatní z roku 2007. Stěžovateli byli členové z osmnácti romských rodin z Ostravska, jejichž děti byly v letech 1996-1999 zařazeny do zvláštních škol.⁸⁴ Podle § 31 zákona č. 29/1984 zvláštní škola je škola, ve které se vzdělávají žáci s takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole ani ve speciální základní škole.⁸⁵ Se zařazením dítěte do zvláštní školy musí souhlasit rodiče. K určení rozumové vyspělosti musely děti podstoupit testy, které byly vytvořeny pedagogicko-psychologickými poradnami. Dle výsledků testů rozhodoval ředitel příslušné školy o zařazení dítěte do zvláštní školy.⁸⁶ Nutnou podmínkou k takovému kroku byl přitom písemný souhlas rodičů dotčeného dítěte. Následně rodiče obdrželi rozhodnutí o zařazení dítěte do zvláštní školy, byli poučeni i o možnosti odvolání proti danému rozhodnutí. Této možnosti však nikdo z rodičů nevyužil.

Část rodičů dotčených dětí se později rozhodla využít možnosti podání návrhu na přezkoumání správního rozhodnutí o zařazení dětí do zvláštních škol, kterému však ze strany Školského úřadu v Ostravě nebylo vyhověno z důvodu nenaplnění podmínek pro zahájení přezkumného řízení rozhodnutí mimo odvolací řízení.⁸⁷ Poté se rodiče romských žáků obrátili prostřednictvím institutu ústavní stížnosti na Ústavní soud České republiky. Ve stížnosti tvrdili, že v jejich případě došlo k diskriminaci. Argumentovali tím, že zvláštní školy na rozdíl od běžných měly být určeny pro Romy. Skutečnost, že mnoho romských dětí bylo zařazeno do zvláštních škol, byla důkazem rozdílného zacházení. Studenti neměli možnost rovného přístupu ke vzdělání a byli znevýhodněni kvalitou vzdělání a také faktem, že po dokončení zvláštní školy se dále mohli vzdělávat pouze na odborném učilišti. Vzdělání na zvláštní škole znemožňovalo následné studium na střední škole. Stěžovatelé žádali Ústavní soud, aby uznal, že v tomto případě došlo k porušení jejich práv a aby zrušil napadené

⁸⁴ D.H a ostatní proti České republice, bod 19.

⁸⁵ § 31 zákona č.29/1984 Sb.

⁸⁶ D.H a ostatní proti České republice. bod 36.

⁸⁷ D.H a ostatní proti České republice, body 23-25.

rozhodnutí o zařazení do zvláštních škol.⁸⁸ Ústavní soud stížnost odmítl pro její neopodstatněnost a také pro svou nepříslušnost.

6.2. Stížnost před ESLP

Poté, co Ústavní soud stížnost odmítl, obrátili se stěžovatelé k Evropskému soudu pro lidská práva. Nejprve byla stížnost projednávána před senátem. Senát shledal za přijatelnou jen námitku, která se týkala porušení článku 14 Úmluvy a článku 2 Protokolu č.1. Podle senátu k porušení práva na vzdělání a diskriminaci nedošlo. Stěžovatelé nepřesvědčili senát o tom, že by zvláštní školy byly určeny zejména pro studenty romského původu, a že by tito studenti byli posuzováni podle jiných kritérií. Studenti byli do škol zařazováni na základě psychologických testů podle svých dovedností, ne podle etnického původu. Sami rodiče byli částečně zodpovědní za zařazení svých dětí do zvláštních škol, když s tímto zařazením souhlasili nebo o ně dokonce výslovně požádali.⁸⁹

Senát připustil, že statistiky ukazují na to, že vzdělávání romské menšiny v České republice není ideální, ale na základě předložených důkazů nedospěl k závěru, že by děti do zvláštních škol byly zařazovány na základě rasové předpojatosti.⁹⁰ Rozhodnutí bylo téměř jednohlasné. Ze sedmi soudců senátu hlasovalo o neporušení šest. Pouze soudce Barreto hlasoval odlišně. Ve svém stanovisku k případu uvedl, že sama Česká republika ve své zprávě ze dne 1.4.1999 uvedla, že děti romského původu s průměrnou či dokonce nadprůměrnou inteligencí byly zařazeny do zvláštních škol na základě psychologických testů. Testy nebyly přizpůsobeny potřebám romských dětí. V některých školách tvořila romská menšina dokonce i 90 % ze všech žáků. Podle Barreta tímto Česká republika sama přiznala, že k diskriminaci namítané stěžovateli opravdu došlo. Byl toho názoru, že studenti nikdy neměli být znevýhodněni natolik, aby neměli přístup k dalšímu vzdělávání. Z těchto důvodů soudce Barreto shledal, že došlo k porušení článku 14 úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu 1.⁹¹

⁸⁸ D.H a ostatní proti České republice, bod 25.

⁸⁹ D.H a ostatní proti České republice, body 125-126.

⁹⁰ D.H a ostatní proti České republice, bod 27.

⁹¹ D.H. and others v. Czech Republic (Application no.57325/00)(Chamber decision)

http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/D.H.%20and%20others%20v%20Czech%20Republic%20_educat.pdf

Stěžovatelé se po výroku senátu rozhodli požádat podle čl.43 Úmluvy velký senát o postoupení věci. Velký senát žádost projednal a posléze jí vyhověl. Podle soudu bylo třeba tento případ posuzovat obzvláště obezřetně. V případě romských dětí nešlo pouze o případ menšiny, která si sama o sobě zaslouží zvláštní ochranu, ale zejména se jednalo o děti, pro které bylo právo na vzdělání stěžejní, a mělo obzvláště velký význam pro jejich budoucnost.⁹² Velký senát se usnesl na tom, že by se v tomto konkrétním případě mohlo jednat o nepřímou diskriminaci, tedy negativní dopad zdánlivě neutrálního opatření na určitou skupinu osob, s nimiž je zacházeno jinak než s ostatními. U nepřímé diskriminace není vyžadován diskriminační úmysl.⁹³

Soud si byl vědom toho, že pro stěžovatele bude velice obtížné prokázat, že v jejich případě došlo k nepřímé diskriminaci. Hlavním důkazem byly statistické dotazníky, které stěžovatelé v roce 1999 rozeslali ředitelům osmi zvláštních škol a šedesáti devíti základních škol. Tyto statistiky se týkaly počtu romských studentů v jednotlivých školách. Na základě vyplněných dotazníků byli schopni shromáždit statistické údaje, které vypovídaly o nadměrném zařazování romských studentů do zvláštních škol. Až 56 % žáků dotázaných ostravských zvláštních škol bylo romského původu, zatímco pouze 2,26 % žáků základních škol byly děti patřící k romské menšině.⁹⁴ Nejednalo se o žádné oficiální statistiky. Dotazníky byly vyplněny řediteli škol, neexistovalo žádné objektivní zhodnocení. Vláda tyto statistiky smetla s tím, že se jedná pouze o zhodnocení ředitelů jednotlivých škol. Poukázala na to, že v Ostravě a jejím přilehlém okolí se nachází jedna z největších romských populací v České republice.⁹⁵ Nicméně Velký senát byl toho názoru, že pravidla pro dokazování nepřímé diskriminace vzhledem k obtížnosti dokazování musí být méně přísná. Neoficiální statistiky byly připuštěny jako nepřímý důkaz diskriminačního účinku předmětné právní úpravy. Statistiky zakládaly vyvratitelnou domněnku nepřímé diskriminace. Důležitým aspektem případu bylo převrácení důkazního břemene ze stěžovatelů na vládu České republiky.⁹⁶

Tato skutečnost pro vládu znamenala, že musela prokázat, že rozdílný dopad právní úpravy byl výsledkem objektivních faktorů nesouvisejících s etnickým původem.⁹⁷ Vláda

⁹² Marková,154.

⁹³ D.H a ostatní proti České republice, body 183 a 184.

⁹⁴ Marková,147-148.

⁹⁵ D.H a ostatní proti České republice, bod 190.

⁹⁶ D.H a ostatní proti České republice, 186-189.

⁹⁷ D.H a ostatní proti České republice, bod 195.

nebyla schopna předložit žádné statistiky, které by vyvracely tvrzení stěžovatele, ba naopak sama svou zprávou z roku 1999 potvrdila, že docházelo k početně vyššímu zařazování romských dětí do speciálních škol. To prokazovaly i další dokumenty nezávislých organizací. Podle zprávy Poradního výboru Rámcové úmluvy z roku 2005 tvořili na základě neoficiálních odhadů Romové až 70 procent žáků zapsaných do zvláštních škol. Také zpráva ECRI z roku 2000 poukazovala na nadměrné zastoupení romských studentů ve zvláštních školách. Dále podle Výboru pro odstranění rasové diskriminace byl na zvláštních školách v České republice počet romských dětí nepřiměřeně vysoký a Evropské středisko rasismu a xenofobie shledalo, že více než polovina romských dětí žijících v ČR zde studuje ve zvláštní škole.⁹⁸ Na základě všech těchto údajů byl velký senát přesvědčen, že česká právní úprava zařazování dětí do zvláštních škol je diskriminační, a ve zvláštních školách se opravdu nachází neproporcionálně vyšší počet romských žáků.

Vláda se ve svém tvrzení dále opírala o souhlas rodičů s umístěním dětí do zvláštních škol a také o psychologické testy. Romské děti byly do zvláštních škol zařazovány zejména na základě testů prováděnými pedagogicko-psychologickými poradnami. Byly používány hlavně testy Wechlerovy inteligenční škály pro děti (třetí vydání) a Stanford-Binetův test inteligence. Testy ovšem nebyly podmínkou pro všechny děti. Absolvovali je pouze vybraní jedinci, a to na základě doporučení učitele nebo dětského lékaře. Cílem těchto testů mělo být prověření rozumových schopností dítěte. Podle stěžovatelů problém těchto testů tkvěl v jejich neobjektivnosti a nespolehlivosti. Testy nezohledňovaly jazykové a kulturní odlišnosti romských dětí, a tak nemohly relevantně spolehlivě prověřit jejich rozumovou vyspělost.⁹⁹ K problémovosti testů se vyjádřily i nezávislé organizace. Podle Poradního výboru Rámcové Úmluvy o ochraně národnostních menšin jsou občas romské děti situovány do zvláštních škol na základě jazykových či kulturních odlišností, bez ohledu na jejich mentální stav. Podle ECRI mohlo docházet ke špatnému vyhodnocování testů, romští studenti navíc bývají do zvláštních škol zařazováni automaticky. Podle Komisaře Rady Evropy pro lidská práva docházelo i k případům, kdy byly romské děti zařazovány do zvláštních škol na základě svého etnického původu bez řádného pedagogického nebo psychologického hodnocení.¹⁰⁰

⁹⁸ D.H. a ostatní proti České republice, body 191 a 192.

⁹⁹ Marková, 148.

¹⁰⁰ D.H a ostatní proti České republice, bod 200.

Velký senát uznal, že psychologické testy nebyly určené pro romské děti, protože pravděpodobně nezohledňovaly všechna jejich specifika. Testy prováděné pedagogicko-psychologickými poradnami tedy nemohly sloužit k obhajobě rozdílného zacházení.¹⁰¹ Soud se dále vyjádřil k argumentu vlády ČR, která tvrdila, že rodiče sami s umístěním dětí souhlasili, když podepsali souhlas, který byl nutnou podmínkou pro toto zařazení. Podle soudu však rodiče nebyli dostatečně srozuměni s následky umístění dětí do zvláštních škol. Na dokumentu, který stvrdili svým souhlasem, se nenacházely žádné další informace o následku takového zařazení. Soud také předpokládal, že tyto informace rodičům nebyly nijak sděleny. Pokud zařazení dítěte mohlo mít diskriminační následky, pak by rodiče s diskriminací svým podpisem souhlasili. To by v podstatě znamenalo vzdání se práva zaručeného Úmluvou. Podle judikatury soudu by takový postup byl možný pouze na základě informovaného souhlasu, tedy za předpokladu obeznámení stěžovatele s veškerými následky spojenými se samotným vzdáním se práva, a bez jeho donucení. Nicméně i za předpokladu, že by byli rodiče obeznámení s veškerými důsledky svého podpisu, nemůže být tento fakt chápán ze strany státu jako dostatečné ospravedlnění za porušení článku 14 Úmluvy a článku 2 Protokolu č.1¹⁰² Nutno podotknout, že Romové tvoří obzvlášť zranitelnou menšinu, a v tomto případě se jedná o romské děti a uplatnění jejich práva na vzdělání, které je velice důležité pro jejich následný rozvoj.¹⁰³

Ve svém rozsudku vzal soud za prokázané, že právní předpisy měly diskriminační následky pro romské žáky. Byli zařazováni do zvláštních škol na základě psychologických testů, které nezohledňovaly jejich etnická specifika. Docházelo k jejich chybnému umístění do škol pro děti s mentálním postižením, ačkoliv většina z nich měla průměrný či nadprůměrný intelekt. Tyto školy jim nemohly poskytnout takové vzdělávací prostředí, které by děti potřebovaly. Navštěvování těchto škol naopak mohlo studenty dostat do pozice, která znevýhodňovala jejich budoucí uplatnění na trhu práce. Stát měl dětem pomoci integrovat je do společnosti, ne je izolovat. Soud si byl vědom skutečnosti, že Česká republika přijala novou právní úpravu, která zvláštní školy zrušila. Nicméně velký senát dospěl k závěru, že podle staré právní úpravy docházelo k diskriminaci romských dětí a jejich práva na vzdělání. Byl přesvědčen, že i v případě stěžovatelů došlo k porušení článku 14 Úmluvy a článku 2 prvního dodatkového protokolu. Soud rozhodl třinácti hlasy proti čtyřem, že k porušení

¹⁰¹ D.H. a ostatní proti České republice, bod 201.

¹⁰² Marková, 157-158.

¹⁰³ Marková, 153.

článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č.1 se v tomto konkrétním případě jedná, a také přiznal každému stěžovateli částku ve výši čtyři tisíce eur jako náhradu morální újmy a všem stěžovatelům společně deset tisíc eur jako náhradu nákladů řízení.¹⁰⁴

6.3. Nesouhlasná stanoviska

Rozhodnutí Velkého senátu nebylo jednoznačné. Sklidilo velkou kritiku nejen od části veřejnosti, ale také přímo od některých soudců Evropského soudu pro lidská práva. Čtyři soudci, kteří byli tomuto případu přiděleni, se neshodovali s většinovým názorem. Nejobsáhlejší kritiku tohoto soudního rozhodnutí představil ve svém nesouhlasném stanovisku právě český soudce Karel Jungwiert. Jednalo se o vůbec první rozhodnutí, které negativně hodnotilo celý systém vzdělání členského státu. Podle Jungwierta je třeba každý případ posuzovat individuálně a důkladně prověřit jeho konkrétní okolnosti. Historický kontext a situace v ostatních státech byla naprosto opomenuta, právě těmito kritériím přikládá Jungwiert zásadní význam. Během druhé světové války došlo na českém území k téměř úplné exterminaci romské populace, ta byla nahrazena přistěhovalci z okolních států, hlavně ze Slovenska, Maďarska a Rumunska. Tito jedinci byli často negramotní a pochopitelně neovládali úřední jazyk. Vzhledem k tomu, že tato nová populace na českém území žije pouze několik desítek let, nedošlo zatím k úplné asimilaci, což je zajisté jednou z příčin problémů potomků těchto přistěhovalců na základních školách. Česká republika patří ke státům Rady Evropy, které mají statisticky největší počet příslušníků náležících k romské menšině na počet všech obyvatel.

Ovšem i tak je to jeden z mála států, ve kterém většina dětí chodí do škol a přijímá tak základní vzdělání. V Evropě existují i takové státy, ve kterých téměř polovina romských dětí do základních škol nechodí vůbec. Tak velký počet představuje závažný problém, který by měl být určitým způsobem řešen. Je absurdní, že právě Česká republika, která se jako jeden z mála států snaží s touto velice nepříjemnou situací bojovat, má nést následky za opatření, kterými se situaci snažila napravit. Je možné, že český vzdělávací systém přistupoval rozdílně k různým skupinám obyvatel. Nicméně jeho součástí byly prostředky, které sloužily k ochraně dětí, jako například souhlas rodičů či fakt, že děti byly do škol přijímány na základě

¹⁰⁴ D.H a ostatní proti České republice, body 205-220.

psychologicko-pedagogického vyšetření. K nápravě potom sloužil institut odvolání či možnost přeražení dítěte do školy klasické. Situace možná stále nebyla ideální, ale je důležité si uvědomit, že ultimativní řešení se v praxi hledá často velice špatně. Kroky, které Česká republika podnikla, byly snahou o nápravu. Není v pořádku trestat státy, které se o nápravu snaží a ignorovat ty, které s citlivou romskou situací nedělají nic.¹⁰⁵

Soudce Zupančič se ve svém nesouhlasném stanovisku naprosto shoduje s názorem soudce Jungwierta. Česká republika je jediným ze smluvních států, který projevil určitou míru úsilí a odhodlání obtížnou situaci romských studentů řešit. Právě tato snaha byla příčinou celého sporu. Nedávalo by tedy smysl stát za toto jednání potrestat.¹⁰⁶ Třetí ze čtyř oponujících soudců Slovák Šikuta chápe zařazování romských dětí do zvláštních škol jako nástroj splnění povinnosti státu děti vzdělat. Dle jeho názoru je třeba zřízení zvláštních škol chápat jako vcelku přínosné opatření, které zajistí vzdělání romských studentů, kteří by na základě výsledků psychologických testů nebyli schopni navštěvovat školy běžné. Uznal možnost odlišného zacházení s žáky ve zvláštních a běžných školách, avšak dle jeho úvahy pro toto odlišné zacházení existuje objektivní a rozumové vysvětlení a bez pochyby sleduje legitimní cíl. Podkladem pro toto odlišné zacházení byly právě výsledky zařazovacích testů, které určovaly stupeň vyspělosti a připravenosti dětí. Podle judikatury soudního dvora by se tedy o diskriminaci nejednalo. Přikládal částečný význam i souhlasu rodičů, kteří tímto krokem vyjádřili uznání zvláštních škol, stejně tak jako svolení, aby jejich dítě tento typ škol navštěvovalo. Také zdůraznil, že oba typy škol navštěvovaly děti romského i jiného původu. S těmito dětmi bylo v rámci jednotlivých škol zacházeno stejně, bez ohledu na to, k jakému etniku či rase náležely. Fakt, že zvláštní školy nebyly vyhrazeny pouze pro romské studenty, je navíc dle Šikuty důkazem, že při zařazování studentů na základě univerzálních testů, které podstupovaly všechny děti, nedocházelo k jejich diskriminaci na základě barvy pleti.¹⁰⁷

Španělský soudce ve svém nesouhlasném stanovisku vyjádřil značné znepokojení s daným soudním rozhodnutím. Několikanásobně delší rozsudek byl oproti tomu z roku 2006 nepodařený. Soudce zejména vytkl dva hlavní problémy tohoto rozhodnutí. Soud se odklání od tradiční praxe v momentě, kdy se již do hloubky nezabývá konkrétními stížnostmi stěžovatelů, ale namísto toho podrobně zkoumá sociální kontext romské problematiky. Zabývá se tedy problematikou rasismu obecně, což není vůbec jeho úlohou. Velký senát se

¹⁰⁵ D.H. a ostatní proti České republice, nesouhlasné stanovisko soudce Jungwierta.

¹⁰⁶ D.H. a ostatní proti České republice, nesouhlasné stanovisko soudce Zupančiče.

¹⁰⁷ D.H. a ostatní proti České republice, nesouhlasné stanovisko soudce Šikuty.

navíc dostatečně nezaobíral názory stěžovatelů. Dotčené děti ani jejich rodiče nebyli přítomni u jednání, ani nebyly zajištěny a zohledněny jejich výpovědi. Nebyl tedy vůbec brán ohled na jejich postoj k danému případu. Dalším velkým problémem byl podle Borrega Borrega pohled soudu na výchovu romskými rodiči. Velký senát nebyl schopen uznat rozhodnutí rodičů a automaticky předpokládal, že i v případě učinění určitých rozhodnutí byla tato rozhodnutí chybná, protože sami rodiče nebyli schopni domyslet důsledky těchto rozhodnutí. O všech romských rodičích by platilo, že nejsou schopni učinit rozhodnutí ohledně výchovy svých dětí, v tomto konkrétním případě vybrat pro své děti vhodnou školu. Velký senát nejen že převzal roli, která mu vůbec nepřísluší, ale také se dopustil značné urážky všech romských rodičů. Hlavně z těchto dvou důvodů nemohl souhlasit s výrokem většiny soudců.¹⁰⁸

Nesouhlasná stanoviska poukazovala na to, že část soudců nevnímala rozhodnutí jako správné. Oponující soudci se shodli na tom, že Česká republika o problematice vzdělání romských dětí věděla a snažila se situaci řešit. Bylo by tedy dosti paradoxní ji za snahu potrestat. Navíc soudci nevnímali zavedené opatření jako diskriminační. Souhlas rodičů byl v dané věci podstatný a rodiče jím vyjadřovali přání, aby jejich dětem bylo poskytnuto základní vzdělání, a byli srozuměni s faktem, že se bude jednat právě o vzdělání na zvláštní škole.

6.4. Stručná historie Romů na českém území

K dotvoření kompletního obrazu z případu D.H. a ostatní, k pochopení komplikované situace a specifík romské populace, je důležité stručně nastínit historii romské menšiny na českém území.

Romové postupně migrovali do Evropy z Indie. První zmínky o jejich existenci na českém území pochází již ze 13. století. V 16. století se pak objevují zmínky o krutých praktikách, kterým byli Romové vystavováni.

Marie Terezie byla první panovnicí, která se snažila nejen na českém území Romy integrovat do společnosti. Zakazováním praktikování jejich tradic a zvyků mělo dojít k jejich asimilaci. Snaha integrovat Romy určitým způsobem do společnosti, a zamezit jejich soustavnému přemísťování, pokračuje i během první republiky. Ve druhé světové válce

¹⁰⁸ D.H. a ostatní proti České republice, nesouhlasné stanovisko soudce Borrega Borrega.

dochází na českém území k masivní exterminaci Romů žijících na území protektorátu Čech a Moravy, Romové jsou posíláni do pracovních a koncentračních táborů, odkud se již většina z nich nevrátí. Po válce dochází k migraci Romů ze sousedních států na české území. Většina Romů zde po válce žijících tedy nemá české kořeny. Za socialismu je opět vyvíjen značný politický tlak a snaha o integraci Romů do většinové společnosti. Jsou přijímány zákony, které mají tento politický záměr uskutečnit. Dochází tak například k zrušení kočovného způsobu života či likvidaci romských osad. Dospělí jsou nuceně zařazováni do pracovního procesu a děti do škol.¹⁰⁹

Dnes mají Romové postavení národnostní menšiny. Jejich kultura, jazyk a odlišnosti by měly být chráněny státem, nemělo by nadále docházet k násilné asimilaci, ačkoliv jejich integrace do společnosti je žádoucím jevem. Stále dochází k jejich sociální exkluzi. Řada z nich se do společnosti integrovala a nežije nadále na jejím okraji. Nicméně i tato část romské komunity vnímá diskriminaci ze strany spoluobčanů čistě na základě barvy pleti. Společnost je stále plná předsudků vůči romské populaci. Na českém území po staletí docházelo ke špatnému zacházení s romskou menšinou, bohužel do dnešního dne je vnímána částí českého národa negativně.¹¹⁰

6.4. Implementace rozhodnutí

Velký senát ve svém rozhodnutí D.H. a ostatní proti České republice z roku 2007 uzavřel, že došlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 prvního dodatkového protokolu.

Situace týkající se zajištění rovného přístupu ke vzdělání romské menšiny byla označena za nežádoucí. Evropský soud pro lidská práva v něm deklaroval, že došlo k porušení článku Úmluvy a došlo k diskriminaci, ovšem nenastínil, jakým způsobem situaci vhodně řešit. Bylo tedy přímo na vnitrostátních orgánech, aby přijaly účinná opatření k implementaci dotčeného rozhodnutí. Pokud by se ovšem členský stát rozhodl ignorovat rozhodnutí Rady Evropy, což nebylo případ České republiky, Rada bohužel není vybavena prostředky, které by stát donutily ke spolupráci. Vyloučení státu z Rady Evropy či pozastavení hlasovacích práv jsou řešení, která by se v této konkrétní situaci pravděpodobně neuplatnila. Tato opatření jsou

¹⁰⁹ Ing. Mgr. Karel Hlaváček, Parlamentní institut, Romové v České republice, leden 2014, studie 5.341, 4-5, <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=91753>

¹¹⁰ Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2017, <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2017.pdf>

vyhrazena pro případy závažnějšího charakteru. Implementace rozhodnutí je nicméně předmětem monitorování. Hlavním orgánem Rady Evropy, jehož úkolem je kontrola států a jejich počinání si ohledně vyřčených rozsudků, které shledaly porušení Úmluvy, je Výbor ministrů. Komise dohlíží na to, aby státy nezanedbaly své povinnosti vyplývající z Úmluvy a snažily se pomocí vhodně vybraných prostředků situaci napravit. Z hlediska externí supervize nelze opomenout ani vliv Komisaře pro lidská práva.

Na vnitrostátní úrovni pak činí vhodná opatření k nápravě vláda. V oblasti vzdělání je za to zodpovědné zejména ministerstvo školství. Kontrolu efektivnosti opatření provádí školní inspekce, která pod toto ministerstvo spadá.¹¹¹ Na implementaci na vnitrostátní úrovni také dohlíží zmocněnec vlády pro lidská práva, pozoruje vývoj situace a činí různé návrhy k zajištění naplnění rozhodnutí. V oblasti lidských práv a romské menšiny navíc může posuzovat legislativní i nelegislativní akty v rámci připomínkového řízení.¹¹² Částečný vliv na uskutečnění odstranění diskriminačních praktik a zajištění rovného přístupu příslušníků romské komunity ke vzdělání má i veřejný ochránce práv. V současné době tento post zastává Anna Šabatová.¹¹³ Dalšími aktéry, kteří mohou určitým způsobem ovlivnit implementaci rozhodnutí, jsou také neziskové organizace, ředitelé škol, psychologové či samotné romské děti a jejich rodiče.¹¹⁴

U konkrétních stěžovatelů mohla být náprava shledána pouze ve formě finančního charakteru vzhledem k tomu, že v době vydání odsuzujícího rozsudku již nebyli součástí školského systému. Rozhodnutí však nemířilo pouze na poskytnutí náhrady poškozeným účastníkům řízení, ale spíše na úpravu poměrů všech dětí náležících k romské menšině negativně ovlivněných českou právní úpravou. ESLP kritizoval český základní školský systém jako celek. Bylo zjevné, že řešení této situace bude pro Českou republiku značně problematické. Přijmout tak rozsáhlá opatření, která by tento vzdělávací systém reformovala

¹¹¹ Hubert Smekal, Katarina Šipulová, D.H v Czech Republic six years later: On the power of an international human rights court to push through systém change, 21-22.

¹¹² Úřad vlády České republiky, Zmocněnkyne vlády pro lidská práva, <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/zmocnenecnenkyne-vlady-pro-lidska-prava-15656/>

¹¹³ Veřejný ochránce práv, <https://www.ochrance.cz/verejna-ochrankyne-prav-ombudsmanka/>

¹¹⁴ Smekal, Šipulová, D.H. vs. Czech Republic six years later, 28-30.

způsobem, který by vyhovoval požadavkům Rady Evropy, se stalo pro Českou republiku značnou výzvou.

Už před vyhlášením rozsudku Velkého senátu z roku 2007 podnikla Česká republika první kroky ke změně nepříznivé situace Romů ve vzdělání. Stalo se tak již v roce 2004, kdy vyšel v platnost nový školský zákon. Zákon č. 561/2004 byl účinný od roku 2005. Tímto zákonem jednou pro vždy došlo ke zrušení zvláštních škol. Školy speciální byly ovšem ve znění zákona nahrazeny školami praktickými. Došlo tak pouze k přejmenování typů škol, což špatnou situaci nijak významně neřešilo. Toto opatření nemělo vliv na složení žáků, které bylo víceméně stejné. Většina Romů tedy stále docházela do škol praktických. Novým školským zákonem k výraznějšímu řešení problému nedochází. Nová legislativa se pouze zbavila termínu škola speciální a zavedla nový termín škola praktická. Také zavedla informovaný souhlas rodičů se zařazením dítěte do školy praktické, souhlas musel mít písemnou podobu a vysvětloval rozdíl mezi typy škol. Rodiče měli mít možnost si uvědomit, co přesně bude udělení souhlasu znamenat pro budoucnost jejich dítěte. Podoba poskytnutých informací ovšem nebyla nikterak kontrolovaná. Bylo tedy otázkou, do jaké míry mohlo toto opatření rozhodnutí rodičů ovlivnit. Zavedení těchto změn nemělo tedy podstatný vliv na změnu tehdejší situace. Přijetí nového školského zákona ovšem znamenalo, že Česká republika má jisté povědomí o problémech ve vzdělávacím systému a snaží se situaci řešit, a to již několik let před vydáním odsuzujícího rozsudku. ¹¹⁵

V následující letech nedochází v českém vzdělávacím systému k žádné větší změně. Na základě statistik poskytnutých Českou školní inspekcí i šetřením vedeném Kanceláří veřejného ochránce práv, které bylo značně problematické díky nedostatečné spolupráci ředitelů škol i samotných pedagogů, bylo zjištěno, že České republice se stále nedaří plnit povinnosti vyplývající z Úmluvy. ¹¹⁶ V roce 2010 vláda představila Národní akční plán inkluzivního vzdělávání, jehož záměrem bylo také začlenění znevýhodněných sociálních skupin do společnosti. ¹¹⁷ Nicméně následně opomněla poskytnout Radě Evropy statistiky, které by dokazovaly jeho účinnost. Proces naplnění tohoto plánu byl poměrně vleklý a situace po dlouhou dobu nezaznamenala žádný pokrok, statistiky by tedy nebyly relevantní.

¹¹⁵ Smekal, Šipulová, D.H. vs. Czech Republic six years later, 19-20.

¹¹⁶ Smekal, Šipulová, D.H. vs. Czech Republic six years later, 21-23.

¹¹⁷ MŠMT, Národní akční plán inkluzivního vzdělávání 2010-2013, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/napiv>

Neefektivnost tohoto opatření Výbor neuspokojila. Výbor ministrů nebyla jediná, kdo monitoroval situaci v nadnárodním prostředí. Komisař pro lidská práva pochválil Českou republiku za iniciativu a vytvoření akčního plánu, nicméně nebyl spokojen s výsledky, počet romských žáků v klasických školách se výrazně nezvýšil, a tak pobídl Českou republiku k tomu, aby přesunula větší počet romských studentů do klasických škol, a následně důsledněji monitorovala jejich počet.¹¹⁸ Dlouhodobě nepříznivý stav přetrvával. Ministerstvo školství ve snaze nalézt východisko zvažovalo i možnost zrušení škol praktických, tento způsob řešení situace se ovšem setkal s odporem veřejnosti, a tak od této myšlenky bylo upuštěno. Ministerstvo bylo do značné míry ovlivněno názory ředitelů škol, kteří oponovali značné transformaci školského systému. Také tato problematika nebyla považována za prioritní. Nebyl zde totiž vyvíjen dostatečný tlak od české veřejnosti, která vnímá romskou menšinu spíše negativně, či ostatních členských států Rady Evropy, které samy vykazují obdobné problémy.¹¹⁹

V roce 2014 se do přetrvávajícího problému vložila i Evropská komise, která zahájila proti České republice řízení o nesplnění povinnosti stanovených právem Evropské Unie, konkrétně směrnicí o rasové rovnosti. Možná právě proto, že České republice hrozil finanční postih, byly v následujících letech představeny reformy zásadnějšího charakteru.¹²⁰ V roce 2015 byla zavedena podpůrná opatření pro žáky se zvláštními vzdělávacími potřebami. Tato opatření mohly děti využívat i na klasických školách. To mělo zajistit odliv těchto dětí ze škol zvláštních a zařadit je do většinového kolektivu na základních školách klasických. Mezi tato opatření patří například pomoc asistentů pedagogů či individuální studijní plány pro žáky se speciálními potřebami. Hlavním úskalím této novely je financování těchto opatření. Aby došlo k úspěšnému zavedení tohoto systému, musí mít školy dostatek finančních prostředků.¹²¹

Zásadní změnou v souvislosti s inkluzí vzdělání bylo zavedení povinného roku předškolní docházky s účinností od září 2017.¹²² Tento krok může hrát klíčovou roli

¹¹⁸ Smekal, Šipulová, D.H. vs. Czech Republic six years later, 26-28.

¹¹⁹ Smekal, Šipulová, D.H. vs. Czech Republic six years later, 35-37.

¹²⁰ Evropská komise, řízení o nesplnění povinnosti, https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_cs

¹²¹ Zpráva pro Výbor ministrů RE, 2018. https://osf.cz/wp-content/uploads/2018/06/DH_Rule_no_9_submission_-_2018-Nadace_OSF_OSJI.pdf

¹²² Veřejný ochránce práv, Doporučení veřejné ochránkyne práv k rovnému přístupu k předškolnímu vzdělání, Sp.zn.:25/2017/DIS/JMK,1-2. <https://www.mestokralupy.cz/files/pages/mesto/skolstvi/doporuzeni-ochrankyne-k-rovnemu-pristupu-k-predskolnimu-vzdelavani.pdf>

v adekvátní implementaci rozhodnutí, jelikož se potenciálně může stát nástrojem přípravy dětí z různých sociálních prostředí ke studiu na základní škole. Může pomoci sjednotit znalosti a schopnosti, které by si mělo osvojit každé dítě před nástupem na klasickou základní školu, tak aby bylo schopno bezproblémově pracovat v kolektivu ostatních. Tato změna může zvláště příznivě působit právě na děti z romských rodin, které často nejsou dostatečně připraveny na začátek školní docházky svými rodiči. Při realizaci tohoto opatření se ovšem mohou vyskytnout problémy. Aby tato novela byla úspěšná, je zapotřebí dostatečného množství míst v mateřských školách. Jejich počet by tedy bez sporu musel být navýšen tak, aby zvládl příval nových dětí. Další překážkou může být zákonem daná možnost rodičů dětí zvolit si povinný rok jako rok domácí výuky. Rodiče buď sami ze svého přesvědčení raději dítě do školky nedají nebo může dojít i k situaci, kdy to pro ně nebude kapacitně možné, a tak budou nuceni zvolit individuální výuku v domácím prostředí. Sama ombudsmanka Šabatová vidí v těchto potenciálních hrozbách zásadní úskalí novelizace.¹²³ Vláda vnímá společné předškolní vzdělání jako důležitý nástroj k integraci romské menšiny do společnosti a zajištění rovného přístupu ke vzdělání. Eliminování tradice nesprávného posuzování a následného zařazování většiny romských dětí do škol praktických, existence dostatku míst v systému předškolního vzdělání, školení pedagogů ve vztahu k inkluzi romských studentů, či zvýšení povědomí zejména rodičů romských dětí o výhodách předškolního vzdělání, právě to jsou důležité body strategického plánu romské integrace do roku 2020 týkající se oblasti vzdělání.¹²⁴

Prozatím i přes veškerou novelizaci podle průběžných statistik stále tvoří romské děti v klasických školách pouze necelá 4 procenta studentské populace a necelých 21 procent je zařazeno a vzděláváno v praktických školách jako děti s lehkým mentální postižením. Dvojnásobný stav takto označených dětí na Ostravsku jasně dokazuje, že stále dochází k chybnému diagnostikování dětí. Jedním z důvodů mohou být finanční příspěvky na takto zařazené děti v praktických školách. Ředitelé škol navíc kvůli obavám z odlivu většinové populace více romských studentů na svých školách odmítají. Tato čísla jsou důkazem, že i po

¹²³ Bártová Tereza, Deset let od rozsudku D.H a ostatní proti České republice, Bulletin centra pro lidská práva a demokratizaci, prosinec 2017, 19-20.

<http://www.centrumlidskaprava.cz/sites/centrumlidskaprava.cz/files/attachement/bulletin/prosinec2017final.pdf>

¹²⁴ Strategie romské integrace do roku 2020, 42-49. <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Strategie-romske-integrace-do-roku-2020.pdf>

více než deseti letech od rozsudku zůstává situace téměř identická a nepřetržitě dochází k diskriminaci a segregaci dětí z romských rodin v českém vzdělávacím systému. ¹²⁵

7.Případy, které následovaly po rozhodnutí D.H. a ostatní

7.1. Sampanis a ostatní proti Řecku

Jak již bylo nastíněno, rozsudek D.H a ostatní byl průlomovým rozhodnutím. Byl vůbec prvním rozhodnutím, které se týkalo diskriminace romských dětí v rámci školního vzdělání. Po tom, co ESLP vydal toto kontroverzní rozhodnutí, se na soud začali obracet další stěžovatelé z různých členských států Rady Evropy. Domnívali se, že se nacházejí v podobné situaci. Následovaly další rozsudky obdobného charakteru. Velký senát tak v roce 2007 vytvořil precedent, na nějž navazovala další rozhodnutí skutkově podobných případů. Již v září 2008, tedy necelý rok po českém rozhodnutí, soud opět zdůraznil nepřijatelnost segregace dětí na školách na základě etnického původu. Tentokrát se středem pozornosti stalo řecké město Aspropyrgus. Poblíž tohoto města se nachází romská osada Psari.

V roce 2004 byla obyvatelům této osady nabídnuta výuka jejich dětí na místních základních školách. Aby mohly být překonány rozdíly v úrovni znalostí četby a psaní mezi dětmi a děti mohly být zařazeny do klasických tříd, byly vytvořeny zvláštní přípravné třídy pouze pro romské děti. Na základě přání rodičů byly děti zařazeny do těchto tříd. Někteří rodiče ovšem tvrdili, že souhlas podepsali pouze na základě nátlaku, který na ně byl vyvíjen řediteli škol, rodiči neromských žáků či přímo samotnou romskou komunitou. Děti měly být následně zařazeny do klasických tříd, k tomuto kroku ovšem nedošlo kvůli jejich údajné přetrvávající nepřipravenosti. Také díky četným protestům neromských rodičů byly děti nakonec segregovány úplně, když došlo k přemístění učeben mimo budovu školy. Stěžovatelé u soudu poukázali na diskriminační jednání, které spočívalo ve vytvoření přípravných tříd

¹²⁵Zpráva pro výbor ministrů RE,2018. https://osf.cz/wp-content/uploads/2018/06/DH_Rule_no._9_submission_-_2018-Nadace_OSF_OSJI.pdf 5-7

speciálně pro děti romského původu. Vláda naopak zdůraznila snahu Romy vzdělat, třídy nebyly vytvořeny za diskriminačním účelem, aby děti separovaly, ale proto, aby je lépe připravily na budoucí začlenění do společnosti. V tomto případě soud jednomyslně shledal porušení článku 14 Úmluvy spolu ve spojení s článkem 2 prvního protokolu.¹²⁶

7.2. Sampani a ostatní proti Řecku

Řecka se však netýkalo pouze jediné rozhodnutí ESLP ohledně odlišného zacházení diskriminačního charakteru s romskými dětmi ve vzdělávacím systému. O pouhé čtyři roky později v prosinci 2012 měl možnost se ESLP opětovně vyjádřit k romským dětem navštěvujícím základní školu v řeckém Aspropyrgu. Ve snaze integrovat romskou menšinu do společnosti vznikla v roce 2008 v dotčené oblasti nová škola, tato škola měla sdružovat studenty většinové populace a studenty romské. Tímto způsobem by došlo k vyřešení problému separace romských žáků. V ideálním případě by školu navštěvovaly všechny děti společně. Dobře míněný krok ovšem narazil na překážky ze strany rodičů většinové populace, kteří odmítli děti zapsat do této nové školy. Větším problémem byl ovšem fakt, že ani romským dětem nebylo umožněno zapsat se do školy jiné. Tato již tak nepříjemná situace vyvrcholila ještě před samotným začátkem školního roku, kdy došlo ke znehodnocení budovy školy, a ta tak následně nemohla sloužit ke svému původnímu účelu. Nejenom že nedošlo k integraci romských studentů, ale z technických důvodů nebylo možné tyto studenty na nové škole vzdělávat vůbec. Ani v následujícím školním roce nedošlo k rekonstrukci budovy ani k přijetí jiných opatření, která by umožňovala kvalitní výuku, což zapříčinilo odliv žáků romského původu. Soud si uvědomoval, že Řecko není zdaleka jediným evropským státem, který se dlouhodobě potýká s problematikou vzdělávání romských obyvatel. Nicméně i tentokrát nebylo pochyb, že k porušení Úmluvy trvale dochází. Ani tentokrát se řecké vládě nepodařilo dokázat, že rozdílné zacházení bylo objektivně a rozumově zdůvodnitelné.¹²⁷

¹²⁶ Sampanis and others versus Greece, Chamber judgement, 5.6.2008, final 5.9.2008, Application number (32526/05)
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sampanis"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"},"itemid":\["001-86798"\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

¹²⁷ Sampani a ostatní proti Řecku, Anotace rozsudku ze dne 11. prosince 2012, žádost číslo 59608/09
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sampani"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"},"itemid":\["001-161623"\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

7.3. Oršuš proti Chorvatsku

Oršuš proti Chorvatsku byl dalším z případů, který se dostal před ESLP. Rozsudek se v tomto v případě dá označit za velice kontroverzní vzhledem k tomu, že Senát jednomyslně rozhodl, že nedošlo k porušení článků Úmluv a Velký Senát toto rozhodnutí změnil poměrem hlasů 9 ku 8, tedy těsnou většinou hlasů.

Stěžovateli bylo 14 romských dětí, které navštěvovaly klasické základní školy. Kvůli nedostatečné schopnosti ovládat chorvatský jazyk byly tyto děti přiděleny do tříd, které byly určeny pouze pro romské děti. Tyto třídy navíc údajně nebyly schopny poskytnout dětem vzdělání na náležité úrovni, jak tomu bylo v ostatních třídách. Stěžovatelé doložili psychologické posudky, které poukazovaly na to, že jejich segregace měla negativní účinky na jejich psychiku a mohla také nepříznivě ovlivnit jejich vývoj. Vláda věřila, že k diskriminaci dětí na základě jejich etnického původu nedošlo a že všem dětem bylo účinně zajištěno vzdělání. Děti nebyly do těchto tříd zařazovány na základě příslušnosti k romské menšině, ale na základě nedostatečné znalosti chorvatštiny, dle vysvětlení vlády se nejednalo o speciální třídy, ale o třídy pro romské děti s výukou koncipovanou tak, aby mohly snadno ovládnout základy jazyka. Pokud by romské děti ovládaly jazyk jako ostatní děti, mohly by navštěvovat třídy smíšené. Děti také nebyly separovány od ostatních vzhledem k tomu, že všechny mohly využívat společné prostory. Podle ESLP většina romských dětí v praxi končila ve třídách zřízených speciálně pro ně. Učební plán nebyl odlišný a neobsahoval nadstandardní výuku chorvatštiny a děti měly být součástí tříd smíšených. Navíc neexistovala žádná hodnocení pokroku žáků, podle kterých by je poté bylo možno přeřadit do tříd klasických. Dočasné zařazení dětí do tříd pouze pro Romy za účelem zlepšení jejich jazykových znalostí však není samo o sobě diskriminační. Vzhledem k tomu, že se tento případ týká romských dětí je ovšem k této situaci potřeba přistupovat velice opatrně. Soud již po několikáté připomněl, že Romové tvoří zvláště zranitelnou menšinu, stát jim tedy je povinen poskytnout speciální ochranu. Podle názoru soudu ovšem takováto ochrana v právním řádu Chorvatska nefigurovala a předmětná záležitost tedy nebyla právně dostatečně ošetřena. Vláda nebyla schopna dokázat, že by opatření sledovalo legitimní cíl a bylo objektivně a rozumově zhodnotitelné. Proto ESLP i v tomto případě nakonec shledal porušení zákazu diskriminace spolu s porušením práva na vzdělání.¹²⁸

¹²⁸ European Court Denounces Segregated Education Again: Oršuš and Others v Croatia), 75-77

Jak již bylo řečeno 8 z 9 soudců neshledalo porušení Úmluvy. Tento případ podle nich nebyl srovnatelný s předešlými. Netýkal se obecných opatření ve vztahu k menšině, ale pouze zavedení konkrétních postupů těchto škol k řešení nedostatečné znalosti chorvatského jazyka romských studentů. Děti, které navštěvovaly tyto třídy, navíc nebyly vyloučeny z kolektivu úplně, nacházely se ve stejných prostorách jako děti většinové populace. Po úspěšném dokončení školy získaly totožný absolventský diplom a měly stejnou šanci na budoucí uplatnění jako ostatní děti.¹²⁹ Je tedy patrné, že tento případ je možné odlišit od ostatních. Jednalo se o hraniční rozhodnutí, které prošlo pouze těsnou většinou hlasů. Děti nebyly umístěny do zvláštních škol jako v případech D.H. a ostatní proti České republice a Horváth a Kiss proti Maďarsku, ani do zvláštních tříd přesunutých do jiné budovy podobně jako v Řecku. Naopak děti navštěvovaly klasické základní školy, ačkoliv byly třídy složeny pouze z romských dětí, prostory byly sdílené, a tak nedocházelo k úplné izolaci. Bylo pro ně mnohem snazší se začlenit do kolektivu ostatních dětí. Vzdělání mělo být stejně kvalitní, dokončené vzdělání v těchto třídách bylo rovnocenné se vzděláním dětí majoritní populace. Je důležité poznamenat, že díky tomu zde nebyla administrativní překážka pro pokračující vzdělání a děti tak měly stejnou možnost v budoucnu navázat na základní školu dalším studiem. Lze konstatovat, že v chorvatském základním vzdělávacím systému měli stěžovatelé alespoň částečně lepší podmínky než u ostatních zmíněných případů.

7.4. Horváth a Kiss proti Maďarsku

Nejvíce podobností s českým rozhodnutím můžeme shledat v případě Horváth a Kiss proti Maďarsku. Rozhodnutí z ledna roku 2013 se týkalo dvou stěžovatelů romského původu, kteří navštěvovali maďarské základní školy. U obou stěžovatelů bylo na základě psychologického vyšetření diagnostikováno lehké mentální postižení, proto byli zařazeni do zvláštních škol. I přes dobré výsledky jim nebylo umožněno přestoupení do klasické školy. Následné testy ukázaly, že ani jedno z dětí není mentálně postižené a není a nikdy nebyl důvod k zařazení do zvláštní školy. Stěžovatelé nejprve uspěli u maďarského prvoinstančního soudu s tvrzením, že testování dětí bylo chybné a nebralo v úvahu jejich kulturní a sociální

¹²⁹Oršuš and others versus Croatia, Grand Chamber judgment from 16.3.2010, application no. 15766/03 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["orsus"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-97689"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) JOINT PARTLY DISSENTING OPINION OF

odlišnosti, docházelo k jejich diskriminaci při zařazování do zvláštních škol, ale ani následně nebyly brány pedagogy v úvahu jejich schopnosti a identifikována jejich skutečná inteligenční vyspělost. Odvolací soud ovšem žalobu zamítl a nejvyšší soud následně rozhodnutí odvolacího soudu potvrdil. Podle maďarských soudů k porušení práva na rovné zacházení žalobců nedošlo. Nicméně sám nejvyšší soud uznal, že psychologické testy mohly být v případě romských dětí chybné, když nezohledňovaly jejich zvláštní postavení ve společnosti.¹³⁰

ESLP následně vzal v úvahu možnost státu vytvořit zvláštní školy pro studenty, kteří to vyžadují, ale také zohlednil početné zastoupení romské menšiny na těchto školách, což je ostatně evropský trend. Zdánlivě neutrální opatření tak i v tomto případě mělo negativní účinky na menšinu, která vyžadovala zvláštní ochranu. ESLP tedy shledal, že i zde se jedná o nepřímou diskriminaci. Zvláštní vzdělání navíc nedosahovalo takových kvalit jako vzdělání na základní škole.¹³¹ Právní úprava vzdělání v Maďarsku neposkytovala této zranitelné menšině dostatečnou ochranu. Místo toho došlo k znevýhodnění pozice dětí, které na základě nesprávně vytvořených psychologických testů obdržely méně kvalitní vzdělání a byly segregovány od zbytku společnosti. Soud tedy v návaznosti na předchozí případy i zde konstatoval porušení článku 14 Úmluvy v souvislosti s článkem 2 Protokolu 1. V tomto rozsudku navíc soud deklaroval důležitou pozitivní povinnost státu odstranit diskriminaci, ke které dochází na základě zdánlivě neutrální evaluace dětí, a povinnost státu prokázat, že toto hodnocení není předpojaté a dopadá na všechny klasifikované subjekty stejně bez ohledu na jejich sociální či kulturní odlišnosti.¹³²

7.5. Shrnutí

Všechny tyto případy spojuje citlivá problematika zajištění adekvátního vzdělání romským dětem. Poukazují na trend, který se začal objevovat v mnoha evropských státech, ve kterých jsou zařazovány děti příslušící k romské menšině do zvláštních škol či zvláštních tříd,

¹³⁰Horváth and Kiss v. Hungary, Application number 11146/11, Chamber judgment, 29.1.2013, final 29.4.2013 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["horváth%20kiss"\],"itemid":\["001-116124"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

¹³¹Faix Martin, Rozsudek ESLP ve věci Horváth a Kiss proti Maďarsku (stížnost č. 11146/11), 2013

<https://www.velp.cz/news/rozsudek-eslp-ve-veci-horvath-a-kiss-proti-madarsku-stiznost-c-11146-11-/>

¹³² Smekal, Šipulová, D.H. vs. Czech Republic six years later, 56.

kde dochází k jejich segregaci od většinové populace. Soudem bylo shledáno, že je v pořádku, aby stát v rámci svého vzdělávacího systému vytvořil speciální třídy nebo školy pro děti, které mají problémy se vzdělávat v běžných školách. Ovšem situace, kdy většina romských dětí na těchto školách skončí, žádoucí není. Velké procentuální zastoupení romských žáků podporuje závěry o diskriminačním charakteru procesu zařazování do těchto tříd či škol i následného vyloučení dětí ze společnosti. Tento výsledek je většinou spojen se snahou evropských států zajistit dětem určité vzdělání. Děti z romských rodin jsou často vychovávány jiným způsobem. Vzhledem ke svému sociálnímu zázemí a jiné kultuře mají jiné návyky, mají problém osvojit si jazyk, ve kterém se vyučuje, při nástupu na školu nejsou na výuku dostatečně připraveny na rozdíl od dětí z většinové populace. Neznamená to, že by byly méně inteligentní, jak je hodnotila psychologická vyšetření v případech D. H a ostatní proti České republice a Horváth a Kiss proti Maďarsku. Tyto testy nezohledňovaly specifikum romské menšiny, což mělo za následek chybné zhodnocení rozumových schopností testovaných subjektů.

I když je z těchto rozhodnutí patrná snaha vlád dotčených států integrovat romskou menšinu do společnosti právě poskytnutím základního vzdělání, podle ESLP nedochází ke splnění povinnosti státu poskytnutí zvláštní ochrany romské menšině jakožto zvláště zranitelné menšině. Vlády mají nalézt účinná opatření nediskriminačního charakteru, která zajistí rovnocenné vzdělání a integraci do společnosti. Pro členské státy je velice problematické nalézt efektivní řešení překonání rozdílů mezi romskými dětmi a majoritní populací, v tomto ohledu nemohou spoléhat na pomoc Rady Evropy. Ta ponechává řešení čistě na intencích příslušných států. V rozhodnutích tedy nenalezneme určité pokyny, jak zajistit, aby nedocházelo k porušování článků Úmluvy. Samy státy tedy musí určitým způsobem zabezpečit, aby k porušování práva na vzdělání nedocházelo.

8. Závěr

V oblasti práva na vzdělání je judikát D.H. a ostatní proti České republice stěžejní. Tento precedent upozornil na problematiku nedostatečného zabezpečení rovného přístupu ke vzdělání, a tedy neúčinného zajištění práva na vzdělání stanoveného Úmluvou a dalšími vnitrostátními a mezinárodními předpisy. Romští studenti ve většině případů byli separováni na zvláštních školách, kde nebylo zajištěno rovnocenné vzdělání. Samotné rozhodnutí, ač zdlouhavé, může působit dosti stroze. Jeho součástí není návod, jak postupovat, ani jakých výsledků přesně docílit při jeho implementaci exekutivou. Nedočteme se, co je považováno za žádoucí stav a kdy již k porušení článků docházet nebude. Rada Evropy sama nemá dostatečnou donucovací pravomoc. Vyjadřuje se k plnění povinností stanovených rozhodnutími hlavně prostřednictvím zpráv Výboru ministrů, ale i tyto zprávy jsou poměrně vágní. Reagují na situaci, která je od roku 2007 více méně bez větších změn, tedy stále se nachází ve speciálních školách velké procento romských žáků, a naopak na školách klasických romská populace tvoří pouze zlomek celkového počtu žáků.

Stagnující situace ovšem neznamená, že by se Česká republika nesnažila svým povinnostem dostát. Důkazem je přijetí nového školského zákona a jeho četná novelizace. Otázkou zůstává, zda by mohlo dojít k zavedení účinnějších opatření, kdyby byl pro naši společnost tento problém prioritní. Je patrné, že hledání efektivního řešení není urgentní a postrádá stimul intenzivního charakteru. Ten nepřichází z řad české veřejnosti, která se k romské menšině staví spíše negativně, ani z mezinárodního prostředí. Jak již bylo řečeno, implementace rozhodnutí týkající se České republiky, je pravidelně hodnocena ve zprávách Výboru ministrů. Ty se ovšem nezdají být dostatečně silným podnětem k zásadní změně celé situace. To bychom spíše mohli vyzdvihnout zahájení řízení o nesplnění povinnosti proti České republice vyplývající z nedostatečné schopnosti uplatnit Směrnici o rasové rovnosti, právě na tu totiž navazovala novelizace zásadnějšího charakteru. Dostatečný tlak není vyvíjen v rámci mezinárodního prostředí, ani ostatními členskými státy. Ty se totiž dlouhodobě potýkají s obdobnými potížemi, jak je patrné z judikatury ESLP. Český případ byl pilotním rozhodnutím, následovaném řadou dalších podobných rozhodnutí. Odkryl společný problém řady evropských států, neschopnosti zajištění adekvátního základního vzdělání romské menšiny.

Nicméně ani v případě vyvíjení dostatečného tlaku není jisté, že by hledání řešení této situace mělo jiný průběh. Splnění závazků plynoucích z rozsudku se netýkalo pouze konkrétních subjektů, ale spíše celé společnosti. Na straně romské menšiny přetrvává kulturní i jazyková bariéra, která vyúsťuje v nedostatečnou připravenost romských dětí na participaci v prvních třídách systému základního vzdělání, což může být zakončeno právě jejich zařazením do škol speciálních. Tuto překážku by mělo eliminovat právě zavedení povinné předškolní docházky, avšak i v jeho současném konceptu můžeme nalézt trhliny. Chybí dostatečný počet míst v zařízeních poskytující předškolní vzdělání, rodiče sociálně vyloučených dětí nejsou ochotni spolupracovat.

Z uvedeného lze vyvodit závěr, že implementace rozhodnutí týkajícího se zajištění rovného přístupu ke vzdělání romských dětí je velice komplikovaná a závisí na mnoha faktorech a aktérech, kteří mohou rozhodnutí ovlivnit, ale také na postoji současné společnosti. Realizace takového rozhodnutí je tedy časově velice náročná. Může trvat desítky let, než dojde ke změně natolik podstatné, že bude podle Rady Evropy dostačující a Česká republika bude splňovat závazky vyplývající z Úmluvy a protokolů týkající se práva na vzdělání. Nutno podotknout, že rozhodnutí ESLP ve věci D.H. je signifikantní, vrhlo světlo na tuto problematiku, a nejen česká společnost se jím alespoň částečně začala zabývat. Bylo tedy prvním krokem k velice pozvolné změně nepříznivého stavu.

SEZNAM ZKRATEK:

ESLP Evropský soud pro lidská práva

EU Evropská unie

EÚLP Evropská úmluva o ochraně lidských práv

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

RE Rada Evropy

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura:

- BOBEK, Michal, Jan KYSELA a Jan WINTR. *Dvacet let Evropské úmluvy v České republice a na Slovensku*. V Praze: C.H. Beck, 2013.
- ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*. 2. část, Protokoly. Praha: Linde, 2010.
- *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře.
- H.Smekal,K.Šipulová D.H v Czech Reoublic six years later:On the power of an international human rights court to push through systém change: Netherlands Quarterly of Human Rights, 2014,288-321
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003.
- Marková, Irena. *Evropský Soud pro Lidská Práva a Jeho Vybraná Rozhodnutí Týkající Se České Republiky*. Key Publishing, 2008
- Memedov, Idaver "European Court Denounces Segregated Education Again: Oršuš and Others v Croatia". Roma Rights Quarterly, 1/2010 75-79
- Rigel F., Bahýlová L, Kudrová V.,Moravec O.,Puškinová M., Školský zákon. Komentář. 1.vydání. Praha:C.H. Beck, 2014
- WAGNEROVÁ, Eliška. Česko. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012

Judikatura ESLP:

- D.H. a ostatní proti České republice, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 13.11.2007, stížnost č. 57325/00.

- Horváth and Kiss versus Hungary, Chamber judgment from 29.1.2013, application no. 11146/11
- Oršuš and others versus Croatia, Grand Chamber judgment from 16.3.2010, application no. 15766/03
- Sampani and others versus Greece, Chamber judgment from 11.12.2012, application no. 59608/09
- Sampanis and others versus Greece, Chamber judgment from 5.6.2008, application no. 32526/05

Mezinárodní dokumenty:

- Evropská Úmluva o ochraně lidských práv
Dostupné na: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf
- Listina základních práv EU
Dostupné na: http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf
- Úmluva o právech dítěte
Dostupné na: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29715/Umluva_o_pravech_ditete.pdf

Vnitrostátní předpisy:

- Ústavní zákon č. 2/1993 Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- Zákon č. 29/1984 o soustavě základních a středních škol (školský zákon)

Elektronické zdroje:

- Morkes František, Učitel'ské noviny č.33/2010,
<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>
- Šturma Pavel, Vztah Evropské úmluvy o lidských právech a evropského práva, Bulletin advokacie 2004. Dostupné na:
https://www.cak.cz/assets/files/170/BA_04_07.pdf
- Bártová Tereza, Deset let od rozsudku D.H a ostatní proti České republice, Bulletin centra pro lidská práva a demokratizaci, prosinec 2017, 19-20. Dostupné na:
<http://www.centrumlidskaprava.cz/sites/centrumlidskaprava.cz/files/attachement/bulletin/prosinec2017final.pdf>
- "Mise a Cíle Rady Evropy." Titulní Stránka Rada Evropy. Dostupné na:
<http://www.radaevropy.cz/cile-rady-evropy.html>.
- Winston Churchill, Curych, 19.9.1946, Spojené státy evropské, Euroskop. Dostupné na:
<https://www.euroskop.cz/8613/10951/clanek/spojene-staty-evropske/>
- Rada Evropy(RE), Council of Europe(CoE). Dostupné na: <http://www.radaevropy.cz>
- Členové Rady Evropy. Dostupné na: <http://www.radaevropy.cz/clenske-staty-rady-evropy.html>.
- Resolution (90) 5 on Czechoslovakia. Dostupné na: <https://rm.coe.int/09000016804def47>
- Listina základních práv EU, Euroskop. Dostupné na:
<https://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>
- Úmluva o právech dítěte, UNICEF. Dostupné na: <https://www.unicef.cz/aktualne/82292-umluva-o-pravech-ditete>.
- Nejčastější otázky a odpovědi týkající se dětských práv, UNICEF. Dostupné na:
<https://www.unicef.cz/aktualne/82303-nejcastejsi-otazky-a-odpovedi-tykajici-se-detskych-prav>.
- Listina základních práv a svobod. Dostupné na: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
- Studenti, stipendia a podpora studentů, MŠMT. Dostupné na:
<http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/studenti-stipendia-a-podpora-studentu>.

- Praktické a speciální školy. Dostupné na:
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xFbVghEt6AJ:www.msmt.cz/file/44242_1_1/%20&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz
- Ježková Martina, Nepochopení tzv. inkluzivní novely školského zákona, Integrace a inkluze ve školní praxi , únor 2018. Dostupné na: http://rodicezainkluzi.cz/uploads/aktuality/pdf/03-06_INT_integrace%20a%20inkluze.pdf.
- NAPIV, Národní Akční Plán Inkluzivního Vzdělání, MŠMT. Dostupné na:
<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/napiv>.
- Řízení o nesplnění povinnosti, Evropská komise. Dostupné na:
https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_cs.
- Faix Martin, Rozsudek ESLP ve věci Horváth a Kiss proti Maďarsku (stížnost č. 11146/11), 2013. Dostupné na:
<https://www.vclp.cz/news/rozsudek-eslp-ve-veci-horvath-a-kiss-proti-madarsku-stiznost-c-11146-11-/>
- Veřejný ochránce práv, Doporučení veřejné ochránkyně práv k rovnému přístupu k předškolnímu vzdělání, Sp.zn.:25/2017/DIS/JMK. Dostupné na:

<https://www.mestokralupy.cz/files/pages/mesto/skolstvi/doporuceni-ochrankyne-k-rovnemu-pristupu-k-predskolnimu-vzdelavani.pdf>
- Česká školní inspekce, Dopady povinného předškolního vzdělávání za období 2017- 2018. Dostupné na: <https://www.csicr.cz/getattachment/494adcd7-2e4b-40a7-b564-383d964ce14d/TZ-Dopady-povinneho-predskolniho-vzdelavani.pdf>
- Jak podat platnou stížnost. Dostupné na:
<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/cze&c>.
- European Court of Human Rights, Analysis statistics 2017. Dostupné na:
https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2017_ENG.pdf
- European Court of Human Rights, Rules of Court. Dostupné na:
https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf
- D.H. and others v. Czech Republic (Application no.57325/00)(Chamber decision) Dostupné na:
<http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/D.H.%20and%20others%20v%20Czech%20Republic%20educat.pdf>
- Úřad vlády České republiky, Zmocněnkyně vlády pro lidská práva. Dostupné na:

<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/zmocnenecnenkyne-vlady-pro-lidska-prava-15656/>

- Veřejný ochránce práv, Mgr. Anna Šabatová, Ph.D. <https://www.ochrance.cz/verejna-ochrankyne-prav-ombudsmanka/>
- MŠMT, Národní akční plán inkluzivního vzdělávání 2010-2013. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/napiv>
- Evropská komise, řízení o nesplnění povinnosti. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_cs
- Strategie romské integrace do roku 2020. Dostupné na: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Strategie-romske-integrace-do-roku-2020.pdf>
- Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2017. Dostupné na: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2017.pdf>
- Parlamentní institut, Romové v České republice, Ing. Mgr. Karel Hlaváček, leden 2014, studie 5.34. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=91753>
- Open Society Fund Prague, Zpráva pro Výbor ministrů Rady Evropy. 2018. Dostupné na: https://osf.cz/wp-content/uploads/2018/06/DH_Rule_no_9_submission_-_2018-Nadace_OSF_OSJI.pdf

Právo na vzdělání v Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách a Česká republika.

Abstrakt:

Tato práce řeší problematiku ochrany práva na vzdělání. Zaměřuje se na pojetí práva na vzdělání obsaženého v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Dále také porovnává znění tohoto práva s jeho vyjádřením v jiných dokumentech poskytujících mu ochranu na mezinárodní úrovni. Těmito dokumenty jsou Listina o základních právech EU a Úmluva o právech dítěte. Podstatná část práce je věnována také koncepci práva na vzdělání v českém právním řádu a jejím porovnáním s úpravou v Úmluvě. Velká pozornost je pak věnována rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva D.H. a ostatní proti České republice, protože se jedná o jediný odsuzující rozsudek týkající se České republiky v oblasti práva na vzdělání. Cílem této práce bylo zjistit, jaký vliv mělo toto rozhodnutí na Českou republiku a další členské státy rady Evropy, a zda se je podařilo úspěšně implementovat do českého právního řádu. Toto rozhodnutí je důležité nejen pro Českou republiku. Vrhlo světlo na problém, se kterým se potýká řada evropských států. Stalo se pilotním rozsudkem, který následovala další podobná rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva týkající ne například Řecka či Maďarska. Z těchto rozhodnutí je patrné, že Česká republika zdaleka není jediným státem Rady Evropy potýkajícím se s problémem nedostatečného zajištění rovného přístupu ke vzdělání určité skupině obyvatel. Rozhodnutí D.H. a ostatní proti České republice bylo i jedním z podnětů změny českého vzdělávacího systému. V rámci změny školského zákona, ve snaze zajistit rovný přístup ke vzdělání všem dětem, dochází například k zavedení povinného předškolního vzdělání. Realizace rozhodnutí ovšem vyžaduje čas. Prozatím se tedy i přes veškerou snahu České republice plně nepodařilo úspěšně implementovat dotčené rozhodnutí tak, aby nedocházelo k porušení Úmluvy.

Klíčová slova:

právo na vzdělání, lidská práva, základní práva, nepřímá diskriminace, právo na rovné zacházení, Listina základních práv EU, Evropská unie, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Rada Evropy, Evropský soud pro lidská práva, Úmluva o právech dítěte, Listina základních práv a svobod, Česká republika, školský zákon

Right to education under European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Czech Republic

Abstract:

This thesis deals with the issue of protection of the right to education. It focuses on the conception of the right to education defined by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It also compares the article concerning the right to education with other international documents concerning human rights protection such as Charter of Fundamental Rights of the European Union and Convention on the Rights of the Child. It partly examines the definition of this right under the Czech law. The thesis especially pays attention to the case of the Grand Chamber D.H. and others versus Czech Republic, since it is the only decision of European Court of justice concerning right to education which found Czech Republic in breach of the Convention. The aim of this thesis was to find out what influence had this decision on the Czech Republic as well as other member states of the Council of Europe and whether it was successfully implemented into the Czech legal system. This decision is significant not just for the Czech Republic. It has shed light on the issue faced by many European countries. It became a pilot judgment and was followed by other decisions of the European Court of Human Rights concerning similar problematics. It was clear that Czech Republic is not the only member state of the Council of Europe not being able to ensure equal access to education to all children. It became one of the impulses in the process of changing the Czech educational system. Czech government has adapted many changes, for example it introduced compulsory pre-school education to the Czech legal system. However the implementation of the decision takes time. Despite all the efforts, the Czech Republic has so far failed to fully comply with the decision in question in order to avoid violation of the Convention.

Key words:

right to education, human rights, fundamental rights, indirect discrimination, right for equal treatment, Charter of fundamental rights of the European Union, European Union, European Convention on the protection of human rights and fundamental freedoms, Council of Europe, European Court of Human Rights, Convention on the Rights of the Child, Charter of Fundamental Rights and Freedoms, Czech Republic, Education Act